

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA

Evidenčné číslo: 101006/I/2022/36114651174691332

SPRAVODLIVOSŤ ZDANENIA

Diplomová práca

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
NÁRODOHOSPODÁRSKA FAKULTA

SPRAVODLIVOSŤ ZDANENIA

Diplomová práca

Študijný program: daňovníctvo a daňové poradenstvo

Študijný odbor: daňovníctvo a daňové poradenstvo

Školiace pracovisko: katedra financií

Vedúci záverečnej práce: doc. Ing. Alena Zubaľová, PhD.

Bratislava 2022

Bc. Nikoleta Kollárová

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne, a že som uviedla všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....

Bc. Nikoleta Kollárová

Pod'akovanie

Touto cestou by som chcela poďakovať vedúcej diplomovej práce doc. Ing. Alene Zubalovej, PhD., za jej metodickú pomoc a cenné rady pri vypracovávaní diplomovej práce.

Dátum:

.....
Bc. Nikoleta Kollárová

Abstrakt

KOLLÁROVÁ, Nikoleta: *Spravodlivosť zdanenia*. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Národohospodárska fakulta; Katedra financií. – Vedúca záverečnej práce: doc. Ing. Alena Zubaľová, PhD. – Bratislava: NHF EU, 2022, 65s.

Cieľom záverečnej práce je objasnenie spravodlivosti zdanenia a zhodnotenie spravodlivosti pri zdaňovaní príjmu v podmienkach Slovenskej republiky. Práca je rozdelená do štyroch kapitol. Obsahuje 6 tabuliek a 2 grafy. Prvá kapitola je venovaná teoretickej problematike spravodlivosti. Zameriava sa hlavne na charakteristiku princípov spravodlivosti. V druhej kapitole sme sa venovali stanovenému hlavnému cieľu, predpokladom ktorého sú parciálne ciele. Tretia kapitola sa zaoberá metodikou práce a použitým metódami. Posledná kapitola sa zaoberá zdaňovaním príjmov v EÚ a na Slovensku. V kapitole tiež analyzujeme zdaňovanie príjmov na SR z pohľadu troch rôznych právnych foriem.

Kľúčové slová:

spravodlivosť zdanenia, daňové kanóny, daň z príjmov, proporcionálna daň, progresívna daň

Abstract

KOLLÁROVÁ, Nikoleta. *Fairness of taxation*. – University of Economics in Bratislava. Faculty of National Economy, Department of Finance. – Advisor: doc. Ing. Alena Zubaľová, PhD. – Bratislava: FNE EU, 2022, 65p.

The aim of the final work is to clarify fairness in taxation and evaluate fairness of income taxation in the conditions of the Slovak republic. The work is divided into four chapters. It contains 6 tables and 2 graphs. The first chapter is devoted to theoretical issues of fairness in taxation. In the second chapter, we focused on the set main goals, the prerequisite for which is the fulfillment of partial goals. The third chapter deals with work methodology and methods. The last chapter deals with income taxation of EU and Slovak republic. In the chapter we also analyze income taxation in Slovak republic from the point of view of 3 different legal forms.

Key words:

fairness in taxation, tax canons, income tax, proportional tax, progressive tax

Obsah

Úvod.....	8
1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí.....	9
1.1 História zdanenia a jeho podstata.....	9
1.2 Podstata spravodlivosti zdanenia.....	11
1.2.1 Pojem daň.....	12
1.2.2 Pojem spravodlivosť.....	15
1.2.3 Pojem rovnosť.....	18
1.2.4. Utilitaristická teória.....	21
1.3 Optimálny daňový systém.....	25
1.3.1 Daňové kanóny.....	29
1.3.2 Princípy daňovej spravodlivosti.....	33
1.3.3 Teória obete.....	35
1.3.4 Neutralita v zdanení.....	37
2 Cieľ diplomovej práce.....	39
3 Metodika práce a metódy skúmania	40
4 Výsledky práce	41
4.1 Analýza vývoja daní z príjmov v EÚ.....	41
4.1.1 Vplyv sadzieb daní z príjmov na trh práce.....	43
4.1.2 Porovnanie proporcionálnej a progresívnej dane z príjmov.....	45
4.1.3 Zavedenie proporcionálnej dane v krajinách EÚ.....	46
4.2 Analýza vývoja daní z príjmov v Slovenskej republike.....	49
4.2.1 Zavedenie proporcionálnej dane v Slovenskej republike.....	50
4.3 Implementácia poznatkov na Slovenskú republiku.....	53
4.3.1 Daňovo-odvodové zaťaženie na SR.....	56
4.3.2 Daňovo-odvodové zaťaženie zamestnanca.....	56
4.3.3 Daňovo-odvodové zaťaženie SZČO.....	57
4.3.4 Daňovo-odvodové zaťaženie s.r.o.....	59
4.3.5 Porovnanie jednotlivých právnych foriem.....	60
Záver	62
Zoznam použitej literatúry.....	63

Úvod

Predkladaná diplomová práca rozoberá problematiku spravodlivosti zdanenia. Spravodlivosť je jednou z dôležitých požiadaviek na daňový systém, pretože jej nedodržanie vedie daňový subjekt k vyhýbaniu sa daňovým povinnostiam. Je však nesmierne náročné nájsť taký daňový systém, ktorý by bol spravodlivý voči všetkým jednotlivcom, pretože pojem spravodlivosti je spojený so subjektívnym pohľadom každého jednotlivca. Hlavným cieľom práce bolo charakterizovať spravodlivosť a jej základné princípy, pričom sme sa pozreli na dodržiavanie týchto princíпов krajinami EÚ a Slovenskou republikou.

Predkladaná práca je rozdelená do štyroch kapitol. Prvé tri kapitoly sú teoretické. Posledná kapitola využíva poznatky z teoretických základov.

V prvej kapitole charakterizujeme základné pojmy spájané so spravodlivosťou, ako sú rovnosť, neutralita, efektivita a ďalšie daňové kánony.

V druhej kapitole definujeme hlavný cieľ záverečnej práce, príslušné parciálne ciele a výskumné otázky, ktoré slúžia na dosiahnutie cieľa.

Tretia kapitola sa zaoberá metodikou práce a použitým metódami v predkladanej záverečnej práci.

Posledná kapitola analyzuje dodržiavanie princíпов spravodlivosti medzi krajinami EÚ. Keďže prístup k pohľadu na spravodlivosť sa môže meniť pri rôznych daňových základniach, rozhodli sme sa zamerať na daňovú základňu príjmu. V tejto kapitole sledujeme nastavenie sadzby dane medzi naprieč krajinami EÚ a snažíme sa zhodnotiť jej vplyv na správanie sa jednotlivcov. Bližšie sa pozrieme aj na zdaňovanie príjmov v 3 rôznych právnych formách v Slovenskej republike.

1 Súčasný stav riešenej problematiky doma a v zahraničí

Spravodlivosť je dôležitou požiadavkou na všetky daňové systémy vo svete, pretože pocit nespravodlivosti u daňového subjektu prirodzene vedie k vyhýbaniu sa daňovej povinnosti, špekuláciám a daňovým únikom. Prívetké daňové úniky môžu spôsobiť, že vláda nebude schopná vyzbierať dostatok finančných prostriedkov na financovanie všetkých vládnych projektov, čo by viedlo k neefektívnosti vo verejnom sektore. Problém spravodlivosti tkvie v jeho individualizme, preto je ťažké nájsť taký daňový systém, ktorý by bol pre každého rovnako spravodlivý.

1.1 História zdanenia a jeho podstata

Daniam sa vždy prisudzovala veľká pozornosť a to hlavne preto, že sa bytostne dotýkajú každého jedného človeka. Ich história siaha až do staroveku, kde mali dane najprv charakter nepravidelných a príležitostných platieb spočiatku hlavne naturálnej povahy. Panovníci tieto príjmy využívali hlavne na zabezpečenie vojska a správu štátneho útvaru. V antickom Grécku, kedy existovali už aj peňažné dane, boli tieto platby štátu chápané ako prejav občianskej uvedomelosti, dôležitým aspektom dane v tomto období bola dobrovoľnosť ich platenia a vymáhanie daní štátom bolo považované za nemorálne. Veľmi diskutovanou otázkou v tomto prípade je teda samotná oprávnenosť výberu daní. K tejto otázke sa vyjadrilo množstvo ekonómov a filozofov po celom svete, napriek tomu neexistuje jednoznačná zhoda. Jedným z nich je i taliansky ekonóm Lodovico Guetti, ktorý v 16. storočí predstavil tézu ekvivalentnej alebo aj utilitárnej teórie daní, podľa ktorej sa vyberanie daní dá chápať ako určitá protihodnota za služby, ktoré štát poskytuje svojim občanom, tým že chráni ich osobu a majetok.¹

Môžeme teda povedať, že dane sa objavujú vo chvíli, kedy vzniká štát, pretože práve vtedy vzniká otázka úhrady nákladov spojených s jeho činnosťou. Dane významne zasahujú aj do dejín ľudstva. Zavedenie niektorých daní priamo súviselo napríklad s financovaním vojenských konfliktov, pričom tieto dane boli neskôr zrušené

¹ ZUBALOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2012, 11s. ISBN 978-80-8078-487-4.

alebo opäť zavedené do systému zdanenia.² O nevyhnutnosti existencie daní a potrebu občanov prispievať na chod štátu pojednávajú vo svojich dielach i ďalší významný ekonómovia. Jedným z nich je i Adam Smith, ktorý sa snaží do systému zdaňovania vniesť aj určitú spravodlivosť. Podľa neho by každý jednotliviec mal platiť dane podľa svojich možností.³ Tu vidíme väzbu na progresiu zdanenia, podľa ktorej sa príjmy daňovníkov rozdelia do niekoľkých daňových tried podľa výšky príjmov, pričom každá daňová trieda je zdaňovaná rôzne vysokou sadzbou dane. Napriek tomu, že s výrokom A. Smitha súhlasíme, progresívnu sadzbu dane za spravodlivú nepovažujeme, čo rozoberieme aj ďalších častiach diplomovej práce.

Zdanenie môžeme chápať aj ako proces zmeny vlastníctva kapitálu, pri ktorom dochádza k zmene zo súkromného vlastníctva na verejné vlastníctvo. Tieto peňažné prostriedky potom zabezpečujú fungovanie a chod vlády. Oprávnenosť výberu dane teda odôvodňujeme tým, že práve štát vytvára podmienky na zachovanie života a majetku občanov. Ľudia prispievajú na fungovanie štátu, pričom za to od neho dostávajú rôzne výhody. Kvôli tomu, že bežný občan vníma zdaňovanie svojho príjmu hlavne ako zníženie úžitku a nestíha si uvedomiť, akú protihodnotu mu vlastne štát za jeho peniaze ponúka, považujeme za dôležité vymenovať, čo ma bežný daňovník na SR zadarmo:

- Zdravotná starostlivosť
- Vzdelanie (predškolské, základné, stredné, vysokoškolské)
- Starostlivosť o verejné priestranstvá (osvetlenie, vodovodné potrubia, odpad)
- Ochrana majetku
- Sociálne zabezpečenie
- Infraštruktúra

Jednotlivec pociťuje daň ako určité bremeno, ktoré musí znášať, ale na rozdiel od spotreby súkromných statkov nedostane protihodnotu v podobe uspokojenia potreby okamžite, daň je teda podľa jednotlivca nadbytočná lebo verejný sektor by fungoval aj bez jeho osobného príspevku. Je nutné však zdôrazniť že verejný sektor, ktorý funguje na princípe nevylúčiteľnosti zo spotreby verejných statkov, poskytuje tieto protihodnoty, každému občanovi bez ohľadu na to, či jednotlivec daň odvedie.

² Napr. zavedenie priameho zdanenia príjmov v USA v roku 1861 až 1872

³ ZUBALOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2012, 69s. ISBN 978-80-8078-487-4.

1.2 Podstata spravodlivosti zdanenia

Keď sa pozrieme na históriu zdanenia vidíme dlhý vývoj, v ktorom sa menili spôsoby zdanenia, formy daní ale i postoje obyvateľstva a riadiacich jednotiek štátu, pričom je nám jasné že tento proces nikdy neskončí. S vývojom daní sa vyvíja i pohľad na spravodlivosť zdanenia. Tak ako pri mnohých ekonomických problémoch ani tu neexistuje jednoznačná zhoda medzi všetkými ekonómami či filozofmi. Spravodlivosť je v mnohých prípadoch spájaná s morálkou, to čo ľudia považujú za morálne je spravodlivé a nemorálne chovanie je nespravodlivé. Pokiaľ však ide o rozhodovanie spravodlivosti zdanenia, morálne zásady a jednoduché pojmy dobra a zla už nestačia. Pokiaľ chceme ponúknuť komplexný pohľad na spravodlivosť zdanenia, musíme sa pozrieť na daňovú základňu, teda aké činnosti a tovary podliehajú zdaneniu, akou sadzbou sú zdaňované tieto činnosti a tovary, akým spôsobom je vyberaná daň, akým spôsobom štát daňové príjmy prerozdeľuje, pričom musia byť zachované princípy rovnosti, efektívnosti a neutrality.

Jedným z významných ekonómov, ktorí sa vyjadrovali k dopadu zdanenia a jeho spravodlivosti, je David Ricardo. Ten mal na existenciu daní prevažne negatívny názor. Na zdanenie sa pozeral najmä z pohľadu podnikateľa a za spravodlivú daň považoval práve takú, ktorá dopadá na každého rovnako. Takisto upozorňoval na negatívny dopad daní na nižšie spoločenské vrstvy a hovoril a potrebe vyňať zo zdanenia pracujúcich v postproduktívnom veku.⁴ Z jeho pohľadom na spravodlivosť zdanenia prevažne súhlasíme.

Uvedomujeme si, že pokiaľ chceme hodnotiť spravodlivosť, musíme nahliadať na daňové základne spotrebu a dôchodok oddelene. To, čo môže byť spravodlivé pre zdaňovanie dôchodku, nemusí byť spravodlivé pre zdaňovanie spotreby. Napríklad aj keď pri zdaňovaní dôchodkov považujeme rovnú daň za spravodlivú, napriek tomu si myslíme, že pri zdaňovaní spotreby je používanie rôznej sadzby dane pri rozličných tovarov spravodlivejšie. Aj na území SR sú tovary základnej spotreby ako potraviny,

⁴ ZUBALOVÁ, Alena. Opodstatnenie zdanenia pri spravodlivom rozdeľovaní vytvorenej hodnoty z pohľadu Davida Ricarda. *FINANČNÉ TRHY* : vedecký časopis [online]. Bratislava: Derivat 2019. ISSN 1336-5711. Dostupné na: http://www.derivat.sk/files/2019%20financne%20trhy/FT_2_2019_Zubalova_%20Spravodlivost.pdf.

liečivá, knihy zdaňované nižšou 10% sadzbou dane ako ostatné tovary, čo považujeme sa správne a spravodlivé.

1.2.1 Pojem daň

Daň je fundamentálnou zložkou štátu, pričom sa týka každého jednotlivca v spoločnosti. Jeho existencia vyplýva z potreby jednotlivca koexistovať a kooperovať v rámci skupiny. Aj napriek tomu, že je tento pojem nesmierne frekventovaný, neexistuje jeho univerzálna a ustálená definícia. Jedna z definícií hovorí o dani ako o príspevku pre subsidiárnu úhradu verejnej správy podľa únosnosti poplatníkov.⁵ Táto definícia vyplýva z fiškálnej funkcie daní, a tou je naplnenie štátnej pokladnice. Až neskôr sa dane začali používať aj na reguláciu určitého konania jednotlivcov, napríklad obmedzenia fajčenia daňovníkov, pretože každá daň pôsobí fiškálne aj nefiškálne.

Aj napriek tomu, že sa forma daní s vývojom ľudstva menila, v súčasnosti je daň platbou peňažného charakteru. Vo vyspelých štátoch už neexistuje iná forma plnenia si svojich daňových povinností než peňažná. Väčšina definícií daň charakterizuje ako povinnú, zákonom určenú, neekvivalentnú, zvyčajne sa opakujúcu platbu, ktorú daňové subjekty odvádzajú štátu v určenej výške a v stanovenom termíne. Je to teda jedna z foriem príjmov štátneho rozpočtu, pričom na Slovensku sú príjmom štátneho rozpočtu aj zdravotné a sociálne odvody. O dani tiež môžeme povedať, že je nenávratná. V praktickom svete to znamená, že daň je platená do verejného rozpočtu bez nároku na protihodnotu, teda povinná osoba platiť daň si nemôže nárokovať protislužbu za splnenie svojej vlastnej daňovej povinnosti. Avšak nenávratnosť nemusíme chápať v zmysle absolútnej nenávratnosti, pretože v rámci národného hospodárstva a osobitných podmienok v konkrétnom štáte, je pre chod štátu dôležitý určitý stupeň návratnosti. S tým súvisí už spomínaná neekvivalentnosť dane, čo v zjednodušenej reči znamená, že zaplatením dane sa zníži majetok povinnej osoby, bez toho aby zároveň došlo k ekvivalentnému vyrovnaniu zo strany štátu.⁶

Zdanenie teda predstavuje proces, pri ktorom dochádza k zmene vlastníctva výrobných faktorov zo súkromného vlastníctva na verejné vlastníctvo. V jednoduchosti

⁵ BUJŇÁKOVÁ, Mária a kol. *Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 10s. ISBN 978-80-8152-246-8.

⁶ BUJŇÁKOVÁ, Mária a kol. *Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 22s. ISBN 978-80-8152-246-8.

môžeme tiež zdaňovanie chápať ako systém prerozdelenia dohier a bremien v spoločnosti za účelom zabezpečenia prostriedkov potrebných na existenciu vlády. Ak sa chceme zaoberať otázkou ako nastaviť optimálny systém zdanenia občanov, musíme mať v prvom rade vyriešenú otázku prečo vôbec zdaňovať. Opodstatnenosť zdaňovania je spojená s potrebou jedinca žiť v skupine a s potrebou prerozdelenia vytvorenej hodnoty. Trhový ekonomický systém zdôrazňuje úlohu jednotlivca a jeho schopnosti zabezpečenia si príjmu. Na druhej strane zmiešaný a sociálny ekonomický systém presadzuje existenciu zdaňovania, pretože v spoločnosti existujú aj jedinci, ktorí nemajú rovnaké schopnosti a možnosti ako ostatní. Keďže nie každý člen spoločnosti má rovnaký prístup k výrobným faktorom, existujú nízkoпрíjmoví občania, žijúci na hranici životného minima. Z uvedeného dôvodu je potom zásah vlády, do príjmov alebo hodnôt vytvorených občanmi, opodstatnený. Pokiaľ teda budú chudobnejší jedinci v spoločnosti existovať, tak sa zdaňovanie nikdy nevytratí.⁷

Ľudia prispievajú na fungovanie štátu, pričom za to dostávajú rôzne výhody od vlády, napríklad v podobe zdravotnej starostlivosti, vzdelania, infraštruktúry, ochrany majetku a osôb atď. Vláda potom oprávnenosť zdaňovania odôvodňuje tým, že musí financovať vládne projekty. Štát vytvára podmienky na zachovanie života, a preto sú jednotlivci žijúci na danom území povinný platiť dane, pričom neplatenie dane je zakázané a podľa zákona trestné. Žiadna daň teda nemôže byť vyberaná bez zákonných predpokladov. Ústava Slovenskej republiky v článku 59 hovorí: „Dane a poplatky možno ukladať zákonom alebo na základe zákona.“ Daňové zákony sú na Slovensku prijímané Národnou radou Slovenskej republiky. Aktuálne na území Slovenska sú v oblasti daní platné tieto právne predpisy:

- 595/2003 Z. z. Zákon o dani z príjmov
- 582/2004 Z. z. Zákon o miestnych daniach a miestnom poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady
- 361/2014 Z. z. Zákon o dani z motorových vozidiel
- 222/2004 Z. z. Zákon o dani z pridanej hodnoty
- 98/2004 Z. z. Zákon o spotrebnej dani z minerálneho oleja
- 106/2004 Z. z. Zákon o spotrebnej dani z tabakových výrobkov

⁷ ZUBALOVÁ, Alena. Opodstatnenie zdanenia pri spravodlivom rozdelení vytvorenej hodnoty z pohľadu Davida Ricarda. *FINANČNÉ TRHY* : vedecký časopis [online]. Bratislava: Derivat 2019. ISSN 1336-5711. Dostupné na: http://www.derivat.sk/files/2019%20financne%20trhy/FT_2_2019_Zubalova_%20Spravodlivost.pdf.

- 609/2007 Z. z. Zákon o spotrebnej dani z elektriny, uhlia a zemného plynu
- 530/2011 Z. z. Zákon o spotrebných daniach z alkoholických nápojov
- 213/2018 Z. z. Zákon o dani z poistenia

Právnu úpravu daní dopĺňajú tiež vyhlášky Ministra financií Slovenskej republiky, nariadenia vlády SR a taktiež všeobecné záväzné nariadenia prijímané vyššími územnými celkami.⁸ Daňovú sústavu na Slovensku dopĺňa aj procesný právny predpis č. 563/2009 Z. z. Zákon o správe daní, ktorý je nazývaný aj daňovým poriadkom. Ministerstvo financií je ústredným orgánom štátnej správy v oblasti daní, poplatkov a colníctva, pričom vláda Slovenskej republiky určila, že orgánom oprávneným vyberať dane je Finančná správa SR, čo upravuje kompetenčný predpis č. 35/2019 Z. z. Zákon o finančnej správe. Pre potreby Finančnej správy SR je v druhom odstavci daňového poriadku daň formálne vymedzená ako „daň podľa osobitých predpisov“ (vrátane úroku z omeškania, úroku, pokuty, miestneho poplatku za komunálne odpady a drobné stavebné odpady a miestneho poplatku za rozvoj, podľa osobitých predpisov).⁹ Toto vymedzenie odkazuje na definície uvedené v hmotnoprávnej úprave, teda v jednotlivých zákonoch o daniach a v ďalších súvisiacich právnych predpisoch.¹⁰

Ako sme už spomenuli, dane sú základným kameňom celej spoločnosti. Každý daňový subjekt je povinný odvádzať určitú časť svojho hrubého príjmu do štátneho rozpočtu, pričom štát tak získava peňažné prostriedky potrebné na jeho fungovanie. Aj napriek tomu, že dane sú zo zákona povinné, štát by sa mal usilovať o to, aby jeho daňový systém bol spravodlivý a pracoval v súlade so želaniami a potrebami jednotlivcov žijúcich v danom štáte. V tejto súvislosti sa francúzsky minister financií Jean Baptiste Colbert vyjadril, že umenie zdanenia spočíva v takom šklbaní husi, pri ktorom získame čo najväčšie množstvo peria s čo najmenším množstvom syčania.¹¹

⁸ SCHULTZOVÁ, Anna a kol. *Daňovníctvo, daňová teória a politika I.* Bratislava: Wolters Kluwer ČR a.s., 2018, 327s. ISBN-978-80-7598-107-3.

⁹ SLOV-LEX. 2009. Zákon o správe daní (daňový poriadok) – Zákon č. 563/2009 Z. z. [online]. [cit. 01.06.2022]. Dostupné na: [ps://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2009/563/](https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2009/563/).

¹⁰ BUJŇÁKOVÁ, Mária. Zásady a princípy daňového konania. Zeszyty naukowe uniwersytetu rzeszowskiego [online]. [cit.01.06.2022]. Dostupné na internete: <https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/2167/1%20buj%C5%88%C3%A1kov%C3%A1-z%C3%A1sady.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

¹¹ FASORA, Ondřej. Fiskální iluze a daňové kánony Adama Smithe. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2009. [online]. [cit. 02.06.2022]. Dostupné na: <https://www.ekf.vsb.cz/share/static/ekf/www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/frpfi-history/cs/2009/prispevky/dokumenty/Fasora.Ondrej.pdf>.

Odkazoval tak na to, že je nutné minimalizovať také chovanie daňového subjektu, ktoré vedie k vyhýbaniu sa alebo nezaplateniu dane.

1.2.2 *Pojem spravodlivosť*

Spravodlivosť ako taká sa týka ľudstva od počiatku. Pojem spravodlivosť a jeho konkrétne záznamy sa začali objavovať už v mytologických príbehoch. V Rimanskej mytológii spravodlivosť zobrazovala práve bohyňa Justitia. Väčšinou je vyobrazená ako mladá žena, ktorá má v jednej ruke váhy ako symbol spravodlivosti a v druhej ruke dvojsečný meč ako symbol rozhodnosti, v súčasnosti zvykne byť zobrazovaná aj s páskou cez oči, čo symbolizuje nestrannosť.

Filozofovia Platón a Aristoteles sa na spravodlivosť pozerali hlavne ako na občiansku cnosť. Bližšie túto občiansku cnosť špecifikovali ako lojalitu k zákonom a schopnosť jednotlivca konať mravne. Jednotlivec sa chová mravne a morálne keď sa usiluje o spravodlivý život, napriek tomu, že mu to neprinesie úspech ani chválu. Spravodlivosť by teda mala byť trvalým zameraním občana. Aristoteles takisto naznačil rozdiely medzi morálnou spravodlivosťou a právnou spravodlivosťou. Morálna spravodlivosť sa týka osobných vzťahov, napríklad rodinných väzieb, vzťahov priateľov a známych atď. A naopak právna spravodlivosť sa týka vzťahov verejných. Napriek tomu, že právna spravodlivosť je formálna, objektívna, zahŕňa princípy rovnosti a vzájomného prospechu, môže sa dostať do konfliktu s morálnou spravodlivosťou. Preto nie je vždy možné definovať spravodlivosť ako všeobecný a ustálený pojem ale je potrebné ho definovať len s ohľadom na konkrétne objekty a špecifické situácie.

Univerzálna definícia spravodlivosti je tiež spájaná so svetovými náboženstvami ako napríklad kresťanstvo, islam, judaizmus a budhizmus. Spisy a učenia týchto svetových náboženstiev zdôrazňujú význam deľby, rovnosti v zaobchádzaní s jednotlivcami, dôležitosť neprofitovania na úkor znevýhodnenej skupiny obyvateľov a vyhnutie sa hriechom, vyžadujú tiež dodržiavanie pravidiel zaručujúcich čestné, spravodlivé a férové správanie voči ostatným ľuďom.¹²

¹² ROVENSKÁ, Denisa. Historické a teoretické východiská spravodlivosti. PROHUMAN: vedecko-odborný interdisciplinárny recenzovaný časopis, 2015. [online]. [cit. 05.06.2022]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/psychologia/historicke-a-teoreticke-vychodiska-spravodlivosti>.

Ako sme už spomenuli, boli to Rimania, ktorí začali spájať právo so spravodlivosťou. Podľa Rimanov je spravodlivosť pevná a nemenná vôľa dať každému jeho právo,¹³ čomu sa bližšie venoval aj Aristoteles. Práve na Aristotela a rímskoprávne tradície nadviazal v definíciách spravodlivosti Tomáš Akvinský, ktorý tiež nahliadal na spravodlivosť ako na základnú cnosť, teda vlastnosť. Predmetom spravodlivosti podľa Akvinského bolo prerozdeľovanie, alebo aj výmena „dobier a bremien“. Práve spojenie spravodlivosti s výmenou dohier a bremien je silne prítomné aj novodobej sociálnej a právnej filozofii. Všetko v čom môžu byť ľudia nerovný (zdroj, bremeno, príležitosť, úcta) možno zahrnúť pod chápanie pojmov dohier a bremien. Viacerí filozofovia sa zhodujú v tom, že spravodlivosť súvisí s prideľovaním alebo prerozdeľovaním hodnôt alebo aj dohier a bremien pri dodržaní kritéria rovnosti. (Ne)rovnosť a (ne)rovnoprávnosť patria v právnom myslení k jadru témy spravodlivosti.

Medzi najznámejších sociálnych filozofov patrí J. Rawls, ktorý vybudoval koncepciu spravodlivého usporiadania spoločnosti. Rozlišuje v nej štyri vládne sekcie: stabilizačnú, alokačnú, redistribučnú a rozdeľovaciu, pričom dane zaraďuje do rozdeľovacej sekcie.¹⁴ Podľa neho tvorí princíp sociálnej spravodlivosti základ spoločnosti, pričom je nevyhnutné aby bol tento princíp zahrnutý v konaní spoločenských inštitúcií. Všetky tieto inštitúcie by sa mali kooperovane riadiť týmto princípom pri prideľovaní práv a povinností, ktoré určujú náležité rozdelenie bremien a dohier v spoločnosti.¹⁵

Napriek tomu, že sa pojem spravodlivosť postupne dostal do medzinárodných zmlúv, ústav štátov, ale aj do rozhodnutí vrcholov súdnych sústav, neexistuje v právnych sústavách úplne presná a nemenná definícia tohoto pojmu. Spojenie práva a spravodlivosti nie je možné poprieť, aj preto je zaujímavé, že hoci právna obec svoje pojmy väčšinou starostlivo a formálne definuje, pojem spravodlivosť v sebe nesie určitú abstrakciu a premenlivosť, ktorú niektorí autori spájajú s iracionalitou. Označenie rímskeho práva pojmom *ratio scripta*, čo v preklade znamená spísaný rozum, nám naznačuje, že právo má byť rozumné, teda racionálne. Iracionalita v práve alebo v jeho

¹³ BĀRĀNY, Eduard. Spravodlivosť ako vzťahový pojem. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV. 2011. [online]. [cit. 05.06.2022]. Dostupné na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2011/9/845-855.pdf>.

¹⁴ BUJŇÁKOVÁ, Mária a kol. *Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 24s. ISBN 978-80-8152-246-8.

¹⁵ BĀRĀNY, Eduard. Spravodlivosť ako vzťahový pojem. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV. 2011. [online]. [cit. 05.06.2022]. Dostupné na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2011/9/845-855.pdf>.

realizácií sa v právnickom myslení pokladá za nedostatok, pretože výklad práva i právnická argumentácia sa zakladajú na účelovej racionalite.

Rakúsky autor a politik Hans Kelsen, ktorý sa vo svojej štúdií venoval hodnoteniu spravodlivosti, považoval spravodlivosť za „iracionálny ideál a akokoľvek je nepostrádateľný pre ľudské konanie a chcenie, ľudskému poznaniu ostáva neprípustný.“¹⁶ Vo svojej práci pomenoval 16 formúl hodnotenia spravodlivosti ako napríklad: každému jeho, každému rovnako, každému podľa jeho postavenia, každému podľa jeho výkonu, každému podľa jeho potrieb, každému podľa najvyššieho podielu na slobode atď. Avšak dospel k záveru, že tieto formuly sú obsahovo prázdne alebo vedú k rôznym dôsledkom alebo nie je možné racionálne rozhodnúť, ktorej z nich patrí prednosť.¹⁷ Kelsen mal pravdu keď hovoril o dôležitosti spravodlivosti pre ľudí, ale náš názor je, že sa mýlil keď hovoril, že ide o jej nepoznatelnosť. Napríklad pocit nespravodlivosti napriek tomu, že sa nedá racionálne popísať, racionalitu nepopiera, stojí len mimo opisu pojmov iracionality alebo racionality.

Pravdou však je, že s Kelsenovými názormi našli zhodu aj iní filozofovia a autori a to, že spravodlivosť spája právo s iracionalitou, sa stalo všeobecným faktom. Práve príliš silný rozpor medzi iracionalitou a spravodlivosťou, znamená pre právo vážny problém, pretože predstavy a hodnotenia spravodlivosti človeka, poprípade pocit nespravodlivosti, ktorý môže jednotliviec intuitívne cítiť, je pre daného človeka veľmi významný, ba naberá až existenciálny rozmer. Tento rozpor môže byť dôvodom legitímneho neuposlúchnutia práva alebo jeho časti, pretože ako Gustav Radbruch naformuloval „právo, ktoré je morálne zlé, nie je hodné úcty a má sa mu odporovať.“¹⁸

V posledných desaťročiach sa právne a filozofické skúmanie pojmu spravodlivosti zaoberá hlavne otázkami rovnosti, formálnou a materiálnou spravodlivosťou, ale aj problémom mnohosti spravodlivostných predstáv a relatívnosti morálky. V pojednávaní o spravodlivosti je dôležité zdôrazniť aj názory predstaviteľov filozofického prúdu označovaného ako *komunitarizmus*. Podľa komunitarizmu nemôžeme spravodlivosť sledovať bez hodnotových, jazykových, etnických, náboženských a ďalších kontextov, ktoré sú pre identitu tej, ktorej spoločnosti zásadne

¹⁶ BÁRÁNY, Eduard. Spravodlivosť ako vzťahový pojem. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV. 2011. [online]. [cit. 05.06.2022]. Dostupné na: <http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2011/9/845-855.pdf>.

¹⁷ HOLLÄNDER, Pavel. Problém spravodlivosti: Pezinok, Justičná akadémia SR. 2012. [online]. [cit. 06.06.2022]. Dostupné na: https://ja-sr.sk/files/Problem_spravodlivosti.pdf.

¹⁸ HOLLÄNDER, Pavel. Problém spravodlivosti: Pezinok, Justičná akadémia SR. 2012. [online]. [cit. 06.06.2022]. Dostupné na: https://ja-sr.sk/files/Problem_spravodlivosti.pdf.

dôležité. Možno práve v individualizácii spravodlivosti tkvie jej neuskutočniteľnosť, alebo len čiastočná uskutočniteľnosť.

1.2.3 Pojem rovnosť

Vo všeobecnosti môžeme povedať, že predpoklad spravodlivosti s ohľadom na právne predpisy obsahuje požiadavku právnosti štátneho konania. Táto požiadavka vyžaduje neustrannosť v aplikácii právnej úpravy a rovnosť v zaobchádzaní so všetkými občanmi, pričom takéto konanie zodpovedá pravidlám právnej úpravy bez ohľadu na ostatné irelevantné okolnosti. Spravodlivosť je teda dôležitým čiastkovým prvkom rovnosti všetkých občanov pred zákonom.

Princíp rovnosti upravuje aj Medzinárodný pakt o občianskych a politických právach, ktorý bol v mene Československej socialistickej republiky podpísaný v New Yorku ešte v októbri 1968. Potom ako Federálne zhromaždenie Československej socialistickej republiky vyslovilo súhlas s paktom a transponovalo ho do právnej úpravy vo forme vyhlášky, nadobudol tento pakt platnosť v roku 1976. Článok 2 odsek 1 VYHLÁŠKY ministra zahraničných vecí z 10. mája 1976 o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach hovorí: „Každý štát, ktorý je zmluvnou stranou paktu, sa zaväzuje rešpektovať práva uznané v tomto Pakte a zabezpečiť tieto práva všetkým jednotlivcom na svojom území podliehajúcim jeho jurisdikcii bez akéhokoľvek rozlišovania podľa rasy, farby, pohlavia, náboženstva, politického alebo iného zmýšľania, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku, rodu alebo iného postavenia.“ Rovnosť sa podľa týchto ustanovení vzťahuje iba na rovnosť v právach zakotvených paktom. Ďalej článok 26 menovaného paktu znie: „Všetci sú si pred zákonom rovní a majú právo na rovnakú ochranu zákona bez akejkoľvek diskriminácie. Zákon zakáže akúkoľvek diskrimináciu a zaručí všetkým osobám rovnakú a účinnú ochranu proti diskriminácii z akýkoľvek dôvodov, napr. podľa rasy, farby, pohlavia, jazyka, náboženstva, politického alebo iného presvedčenia, národnostného alebo sociálneho pôvodu, majetku a rodu.“ Tento článok zakotvuje jednak rovnosť pred zákonom a zároveň vylúčenie diskriminácie.¹⁹ Výbor OSN pre ľudské práva pripúšťa

¹⁹ SLOV-LEX. 1976 Vyhláška ministra zahraničných vecí o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach – 120/1976 Zb. [online]. [cit. 02.06.2022]. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1976/120/>.

nerovnosť iba za podmienky vylúčenia ľubovôle, respektíve pokiaľ sa zakladá na rozumných a objektívnych kritériách.

Ústavný súd Českej republiky sa otázkou rovnosti zaoberal podrobnejšie vo viacerých svojich rozhodnutiach, pričom prístup Ústavného súdu vo formuláciách rovnosti sa zhoduje so štandardnými prístupmi. „Je vecou štátu, aby v záujme zabezpečenia svojich funkcií rozhodol, že určitej skupine poskytne menej výhod ako inej. Ani tu však nemôže postupovať ľubovoľne ... Pokiaľ zákon určuje prospech jednej skupiny a zároveň tým nestanovuje povinnosti inej, môže sa tak stať len na základe odvolania sa na verejné hodnoty.“²⁰ Týmto prístupom Ústavný súd odmietol absolútne chápanie rovnosti. „Rovnosť občanov nemožno chápať ako kategóriu abstraktnú, ale ako rovnosť relatívnu, ako ju majú na mysli všetky moderné ústavy.“²¹ V ďalšom rozhodnutí znie: „Nerovnosť v sociálnych vzťahoch ak sa má dotknúť základných ľudských práv, musí dosiahnuť intenzitu spochybňujúcu už samotnú podstatu rovnosti. To sa deje spravidla vtedy, keď je s porušením rovnosti spojené aj porušenie iného základného práva.“²² Prvé stanovisko Ústavného súdu teda vylučuje ľubovôľu, pričom druhé stanovisko spája nerovnosť a protiústavnosť právneho predpisu s obmedzením ešte iného ďalšieho základného práva alebo slobody. Ako vidíme rovnosť sa prelína aj so slobodou jednotlivcov.

Človek je samostatne mysliacou a samostatne konajúcou bytosťou, avšak zároveň je bytosťou schopnou prežiť iba v skupine. Tu vidíme základný rozpor medzi individualitou človeka, avšak nevyhnutnosťou prispôbiť sa skupine. Život v skupine je spojený s nevyhnutnosťou existencie systému riadenia v nej. Systém riadenia môžeme nazvať aj mocou, teda táto moc je spojitom spoločnosti a jednotlivcov. Jednotlivec sa rozhoduje medzi rôznymi alternatívami sám za seba, teda slobodne. Na druhej strane systém, teda moc je určitým obmedzením tejto slobody jednotlivca v záujme celej skupiny. Moc teda môžeme chápať ako určitú daň z vlastnej slobody jednotlivca odvádzanú za účelom vlastného prežitia. V jednoduchosti povedané k ľudskej existencii patrí systém a inštitúcie, ktoré ju riadia.

²⁰ HOLLÄNDER, Pavel. Problém spravodlivosti: Pezinok, Justičná akadémia SR. 2012. [online]. [cit. 06.06.2022]. Dostupné na: https://ja-sr.sk/files/Problem_spravodlivosti.pdf.

²¹ NÁLEZ ÚSTAVNÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY, 1994. Pl. ÚS 36/93. [online]. [cit. 07.06.2022]. Dostupné na: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-36-93>.

²² ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY, 1995. Pl. ÚS 4/95. [online]. [cit. 07.06.2022]. Dostupné na: <https://iudictum.cz/182037/pl-us-4-95>.

Ekonom Friedrich August von Hayek, ktorý sa zaoberal individualizmom a vzťahom jednotlivcov k inštitúciám, bol názoru, že kvôli obmedzeniam v predstavivosti ľudskej mysle, dokáže jednotlivec zahrnúť do stupnice hodnôt len určitý výsek potrieb celej spoločnosti. To znamená, že existujú iba čiastkové stupnice hodnôt, pričom podľa spomínaného ekonóma by jednotlivcovi malo byť dovolené sledovanie skôr vlastných hodnotových stupníc a preferencií než preferencií niekoho iného.²³ Tento názor ale nevyklučuje uznávanie spoločenských cieľov alebo prienik individuálnych cieľov so spoločenskými. Individuálne ciele v zhode tvoria spoločenské ciele, spoločenský cieľ je teda identickým cieľom mnohých jednotlivcov. Napriek tomu z Paretovho optima²⁴ vyplýva, že väčšinové rozhodovanie môže viesť k obmedzeniu individuálnych cieľov.

Systém a jeho podporné inštitúcie, teda narážajú na niekoľko problémov. Prvým z nich je prílišná autoritatívnosť, čo spôsobuje aj ďalší problém. Rozsah aktivít, ktoré by mali inštitúcie vykonávať, je väčší než disponibilné možnosti týchto inštitúcií, čo vedie k neefektívnosti. Tretím problémom je, že inštitúcie by mali konať na základe spoločenskej zmluvy. Spoločenská zmluva je daná spoločenským konsenzom slobodných a rovnoprávných jednotlivcov, ktorý rozhodujú o pravidlách a kompetenciách moci, o pravidlách politického života a politických rozhodnutiach. Napriek tomu, že časti spoločenskej zmluvy azda nikdy neboli vyslovené, sú všade rovnaké a mlčky prijaté a uznávané. Avšak nálady v spoločnosti sa kontinuálne menia spolu s morálnymi hodnotami a pohľadmi na spravodlivosť, čo vedie k tenziám a konfliktom medzi systémom a jednotlivcami. Odmietanie a neakceptovanie systémových riešení verejnosťou predstavuje pre inštitúcie problém, pretože štátna moc je legitímna iba vtedy, keď ju osoby jej podriadené považujú za oprávnenú.²⁵

Vznik štátnych útvarov je pre spoločnosť nevyhnutný, nakoľko práve tieto inštitúcie majú za úlohu zabezpečovať vnútorný mier a vytvárať pravidlá koexistencie a kooperácie medzi jednotlivcami. Práve demokratická spoločnosť sa vyznačuje skúmaním väzieb spravodlivosti a slobody, čo je úzko späté so sociálnou otázkou a prerozdeľovaním dohier (dôchodkov, verejných statkov) a bremien (daní) v spoločnosti. Skúmanie sociálnej spravodlivosti otvára otázku akceptovateľnej miery

²³ HOLLÄNDER, Pavel. Problém spravodlivosti: Pezinok, Justičná akadémia SR. 2012. [online]. [cit. 07.06.2022]. Dostupné na: https://ja-sr.sk/files/Problem_spravodlivosti.pdf.

²⁴ Stav spoločnosti, v ktorom už žiadny jednotlivec nemôže dosiahnuť lepšieho postavenia bez toho aby sa postavenie niekoho iného zhoršilo.

²⁵ HOLLÄNDER, Pavel. Problém spravodlivosti: Pezinok, Justičná akadémia SR. 2012. [online]. [cit. 07.06.2022]. Dostupné na: https://ja-sr.sk/files/Problem_spravodlivosti.pdf.

inštitucionálnych aktivít, ktoré obmedzujú slobodu a v konečnom dôsledku aj všeobecnú prosperitu. V tomto kontexte sa súčasťou uvažovania o spravodlivosti stáva utilitaristická teória, ktorá za hodnotiace kritérium spravodlivosti považuje úžitok. Vo všeobecnosti spravodlivosť predstavuje stanovenie a posúdenie kritérií rovnosti, adekvátnosti, primeranosti, a ich aplikácia v oblasti koexistencie a kooperácie, v distribúcii dobier a bremien v spoločnosti. Základom utilitaristickej teórie je otázka akceptovateľnosti individuálnych bremien na úkor verejných statkov a tiež otázka oprávnenosti rozhodovania o kompenzácií individuálnych bremien všeobecnými dobrami. Napriek tomu, že v tradičných pohľadoch filozofia spájajú pojmy rovnosť a spravodlivosť do jedného, utilitarizmus naopak spojenie rovnosti a spravodlivosti popiera. Požiadavka rovnosti, totižto predpokladá, že existuje všeobecne uznávané meradlo hodnoty dobier a bremien. Utilitaristi však chápu, že presné stanovenie rovnosti v sociálnych vedách, na rozdiel od vied prírodných, možné nie je.

1.2.4. Utilitaristická teória

Ako sme už spomenuli utilitarizmus spája spravodlivosť s úžitkom. Pri hodnotení spravodlivosti zdanenia už obyčajné pojmy dobra a zla nie sú dostačujúce, preto bol formovaný utilitarizmus. Podľa tejto teórie nejde o to, čo je zlé alebo dobré samo o sebe, ale aký to má úžitok pre blaho národa. Hlavnými predstaviteľmi utilitaristickej teórie sú Jeremy Bentham (1748-1832) a John Stuart Mill (1806-1873), ktorí sa zaujímali primárne o sociálne a právne reformy. Keďže títo autori podrobili ostrej kritike vtedajšie sociálne a politické inštitúcie, bol utilitarizmus dlho spájaný so sociálnym pokrokom.²⁶

Z hľadiska utilitaristickej etiky sú želanými dôsledkami každého konania také dôsledky, ktoré prinesú najviac šťastia najväčšiemu počtu ľudí. To znamená, že ak jedno konanie spôsobí šťastie a druhé konanie bolesť, rozhodneme sa prvé konanie, pretože pre nás prináša lepšie dôsledky ako druhé konanie. Avšak prostriedky, akými dosiahneme želané dôsledky, sú potom až druhoradé. Práve univerzálne zdieľaná

²⁶ MURÁNSKY, Martin. Utilitarizmus v kontexte aplikovanej etiky. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. [online]. [cit. 08.06.2022]. Dostupné na: <https://revue.vsdanubius.sk/sites/default/files/MURANSKY%CC%81%20M.%20-%20UTILITARIZMIS%20VKONTEXTE%20APLIKOVANEJ%20ETIKY.PDF>.

a empirický skúmateľná hodnota šťastia môže poskytnúť spoločnú perspektívu pre posudzovanie morálnych otázok.

Morálka a morálne hodnoty nám pomáhajú zabezpečovať kooperáciu medzi členmi spoločenstva. Ako sme už v predchádzajúcej kapitole spomenuli, schopnosť jednotlivca prežiť vo veľkej miere závisí od prežitia skupiny, ktorej je členom. A prežitie skupiny zároveň závisí od miery kooperácie jednotlivých členov vo vnútri skupiny. Pretože stále platí, že väčšiu šancu prežiť má to spoločenstvo, ktoré dokáže kooperovať a pritom napríklad spoločnými silami zabiť také zviera, ktoré by jednotliví členovia skupiny neboli schopní zabiť samostatne, a zároveň sú členovia skupiny dostatočne vyspelí na to, aby sa oň vedeli spravodlivo rozdeliť.

Psychológ J.D. Greene, ktorý sa zaoberal rozhodovaním človeka a jeho morálnym úsudkom, povedal: „Takmer každý súhlasí s tým, že v prípade, že všetko ostatné zostane rovnaké, urobiť niekoho šťastnejším je dobrá vec a urobiť ho menej šťastným je zlá vec.“²⁷ Aj preto sa ukazuje, že šťastie ako kľúčová hodnota v morálnych dilemách nám môže pomôcť prekonať rozdielne pohľady na morálne otázky.

Sú to práve etické princípy utilitarizmu, ktoré vyžadujú maximalizáciu šťastia ako najzákladnejšiu podmienku mravného konania. J. S. Mill sa vo svojom diele „O slobode“ otázke šťastia venoval ešte podrobnejšie. Šťastie rozdelil na vyššie druhy šťastia a nižšie druhy šťastia, pričom vyššie druhy sú nadradené tým nižším. Utilitaristami načrtnutý ideál spoločnosti v sebe nesie určité napätie medzi úsilím o vlastné šťastie na jednej strane, a na strane druhej verejné úsilie o dosiahnutie šťastia pre čo najväčší počet ľudí. Inými slovami, moderná spoločnosť je založená na očividnom konflikte medzi verejnými a súkromnými záujmami, teda medzi altruizmom a egoizmom. Napriek tomu, že tieto druhy konania nie sú jedno a to isté, musia tieto dva druhy konania navzájom harmonizovať. Podľa Millovej teórie vyšších a nižších druhov šťastia, predstavuje poslušnosť a kooperácia pri dodržiavaní všeobecných verejných pravidiel, vyšší zdroj uspokojenia ako privátne konanie, vo forme pitia vína osamote.²⁸

²⁷ SPODNIAK, Stanislav. Utilitarizmus ako praktická voľba s empirickou podporou v etike Joshua Greena – kritická reflexia. Banská Bystrica: Filozofická fakulta Mateja Bela, 2021. [online]. [cit. 07.06.2022]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/070114322021.76.6.5.pdf>.

²⁸ MURÁNSKY, Martin. Utilitarizmus v kontexte aplikovanej etiky. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. [online]. [cit. 08.06.2022]. Dostupné na: <https://revue.vsdanubius.sk/sites/default/files/MURANSKY%CC%81%20M.%20-%20UTILITARIZMIS%20VKONTEXTE%20APLIKOVANEJ%20ETIKY.PDF>.

Tu vzniká nové kritérium hodnotenia morálneho konania – úžitok. Práve úžitok nám potom dáva odpoveď, na utilitaristickú dilemu harmonizácie úsilia o vlastné šťastie s maximalizáciou šťastia pre maximálny počet ľudí. V prípade týchto dvoch alternatív konania, potom uprednostníme to konanie, ktorého dôsledky prinesú viacej úžitku. Avšak pokiaľ ako kritérium hodnotenia používame úžitok, neexistuje z hľadiska utilitarizmu, jednoznačne dobré ani jednoznačne zlé konanie. Ak sa usilujeme o čo najväčšie blaho pre spoločnosť, je možné racionálne odôvodniť aj zjavne nemorálne konanie v mene úsilia o všeobecné šťastie. Privátne šťastie a sloboda jednotlivca sa potom môže stať štatisticky bezvýznamnou jednotkou úsilia o všeobecné blaho. Napriek tomu, že vidíme, že aj utilitaristická etická teória má svoje slabé stránky, utilitaristické kritérium správneho konania je v istom zmysle považované za najbežnejšie kritérium uvažovania o spravodlivosti v modernej spoločnosti.

Podľa utilitaristov by každé konanie malo byť posudzované hlavne na základe výsledkov, ktoré z daného konania plynú. Pri rozhodovaní medzi dvoma alternatívami konania, máme morálnu povinnosť rozhodnúť sa pre alternatívu, ktorá prinesie najviac šťastia najväčšiemu počtu ľudí. Ak konanie posudzujeme na základe maximalizácie úžitku, sledujeme pomer šťastia k ujme danej alternatívy konania, čo sa zvykne nazývať aj utilitarizmom činu.²⁹ V tomto prípade obchodník, utilitarista činu, bude nielen hľadať spôsob ako maximalizovať svoj úžitok a úžitok svojej firmy, ale zároveň sa bude pozerieť aj na to, ako svojím konaním ovplyvní ďalšie zúčastnené strany. Je to z toho dôvodu, že najlepšie obchodné transakcie, sú tie ktoré prinášajú úžitok všetkým zúčastneným stranám (výrobcovi, obchodníkovi, zákazníkovi). Utilitarizmus teda vyžaduje také konanie, ktoré je výsledkom zváženia všetkých možných alternatív a ich dôsledkov, pričom sa snažíme maximalizovať úžitok. Už nestačí len subjektívne posúdiť situáciu vzhľadom na to, čo považujeme za správne alebo nesprávne. Môžeme teda konštatovať, že utilitarizmus činu nám dáva istú flexibilitu v obchodných pravidlách. Na jednej strane je utilitarizmus za dodržiavanie obchodných pravidiel, keď to prinesie maximálny úžitok, na druhej strane je utilitarizmus aj za porušenie tých istých pravidiel, ak to znamená maximalizáciu úžitku.

²⁹ MURÁNSKY, Martin. Utilitarizmus v kontexte aplikovanej etiky. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. [online]. [cit. 08.06.2022]. Dostupné na: <https://revue.vsdanubius.sk/sites/default/files/MURANSKY%CC%81%20M.%20-%20UTILITARIZMIS%20VKONTEXTE%20APLIKOVANEJ%20ETIKY.PDF>.

Kritici tohoto filozoficko-etického prúdu oponujú, že je morálne slepý, pretože povoľuje a niekedy, dokonca vyžaduje nemorálne konanie za účelom maximalizácie šťastia. Zdôrazňujú tiež, že takéto rozhodovanie môže viesť k viacerým neželaným problémom. Napríklad zamestnaním menšieho počtu žien a detí v štáte s lacnou pracovnou silou vyrobíme lacný tovar pre firmu v štáte s vysokou životnou úrovňou, vďaka čomu zvýšime profit mnohých tisícov investorov a uspokojíme milióny klientov. Napriek tomu, že sme týmto rozhodnutím maximalizovali šťastie veľkej skupiny ľudí, je na tomto rozhodnutí niečo nesprávne. Do konfliktov sa dostávame hlavne pri snahe o aplikáciu univerzálnych pravidiel, univerzálnych ľudských práv, univerzálnej spravodlivosti atď. V jednoduchosti, v niektorých prípadoch si uplatnenie princípov utilitarizmu vyžiada obetovanie šťastia jednotlivcov v záujme dosiahnutia maximalizácie blaha celej spoločnosti. Práve fakt, že niektorí ľudia by mohli byť v mene zvýšenia celkového blahobytu jednoducho obetovaní, ostro kritizujú aj prívrženci etiky starostlivosti. Etika starostlivosti hovorí o tom, že by sme pri morálnom posudzovaní mali byť empatický voči napríklad deťom, slabším, starším alebo chudobnejším. Podľa tohoto etického prúdu sa do situácie kedy budeme potrebovať pomoc môžeme dostať kedykoľvek tiež, čo prináša ďalšiu otázku. A to, či je v záujme celého spoločenstva mať také morálne normy, ktoré vedú k zvýšeniu celkového šťastia alebo také normy ktoré povedú k zlepšeniu situácie práve tých, ktorí sú na tom najhoršie.³⁰ Stojíme teda pred dilemou, pozerat' sa na to aké dôsledky bude mať naše konanie na celú spoločnosť, alebo ako naše konanie ovplyvní tých najzraniteľnejších v spoločnosti. Utilitaristi z morálneho hľadiska považujú za relevantné dôsledky pre celú spoločnosť.

Napriek už spomínaným konfliktom vidíme v utilitaristickej etike aj určité pozitíva. Hlavným pozitívom je, že sa utilitaristi držia princípu nestrannosti. Utilitarizmus činu berie do úvahy všetkých dotknutých jednotlivcov konania bez rozdielu. Nesleduje postavenie jednotlivcov, ani ich dôležitosť, zaujíma sa len o maximalizáciu úžitku, nezávisle od toho, kto bude z určitého konania prosperovať. Utilitarista, ako jednotlivec vo firme, bez ohľadu na svoju funkciu, sa rozhoduje morálne vzhľadom k uniformnému štandardu, teda všeobecnému dobru. Takéto konanie

³⁰ MURÁNSKY, Martin. Utilitarizmus v kontexte aplikovanej etiky. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. [online]. [cit. 08.06.2022]. Dostupné na: <https://revue.vsdanubius.sk/sites/default/files/MURANSKY%CC%81%20M.%20-%20UTILITARIZMIS%20VKONTEXTE%20APLIKOVANEJ%20ETIKY.PDF>.

nám môže poskytnúť objektívny spôsob riešenia konfliktu záujmov, pretože utilitarista v takomto prípade presadzuje štandardy mimo osobného záujmu, pričom takýto prístup ostro kontrastuje s egoizmom.

Ďalším pozitívom je, že sa utilitarizmus nezaoberá, či je konanie všeobecne dobré alebo zlé, ale poskytuje flexibilný, na výsledky orientovaný prístup k morálnemu rozhodovaniu. V rámci manažérskej a hospodárskej etiky pozoruje viac dôsledky a výsledky jednotlivých konaní na firmu a jej okolie, čo umožňuje robiť rozhodnutia na mieru. Firma teda v oblasti svojich ekonomických vzťahov veľmi často kalkuluje, a rozhoduje sa pre rôzne alternatívy v závislosti od konkrétnej a jedinečnej situácie.

Ako vidíme problematika stanovenia spravodlivosti v súlade s princípmi utilitarizmu je naozaj komplexná. Tento etický prúd sa zaoberá predovšetkým maximalizáciou šťastia celej spoločnosti, čo považujeme za záslužné a správne. Ako pozitívum tiež vnímame, že sa utilitarizmus drží princípu rovnosti, čiže nikoho nenadraduje ani nepodraduje, naopak snaží sa o maximalizáciu úžitku bez ohľadu na to, kto z toho profituje. Stále však nedokážeme s istotou povedať, či je teória tohoto etického myslenia úplne správna alebo nesprávna. Ako veľké negatívum vnímame obetovanie šťastia jednotlivca v prospech celej skupiny. Napriek tomu, že sa utilitaristi snažia o všeobecné blaho, zabúdajú na najzraniteľnejších ľudí z celej spoločnosti. Utilitarizmus nám tiež nedáva jednoznačnú odpoveď na to, či je nejaké konanie dobré alebo zlé. To nám na druhej strane poskytuje možnosť posudzovať každé konanie samostatne, vzhľadom na unikátnosť každej situácie. Aj táto flexibilita je jedným z dôvodov, prečo etika utilitarizmu má svoje miesto aj v modernej demokratickej spoločnosti.

1.3 Optimálny daňový systém

Ako sme už naznačili v predchádzajúcej kapitole daňové systémy prešli naozaj obrovským vývojom, od naturálnej podoby daní k peňažnej forme daní, od dobrovoľnosti prispievania na verejné výdavky k povinnému plateniu daní a „vynútenej solidarite“.³¹ Napriek tomu hľadanie optimálneho daňového systému nikdy nekončí a táto téma neustále rezonuje v spoločnosti naprieč všetkými krajinami.

³¹ ZUBALOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2012, 200s. ISBN 978-80-8078-487-4.

V teórii daňového práva je daňový systém širším pojmom ako daňová sústava. V podmienkach Slovenskej republiky pod pojmom daňový systém nachádzame pojem daňovej sústavy (zloženej z priamych a nepriamych daní), ďalej právne vymedzený systém orgánov, ktoré zabezpečujú výkon správy daní, a tiež systém nástrojov, metód a postupov, ktoré orgány správy daní uplatňujú vo vzťahu k daňovým subjektom.³²

V každej trhovej ekonomike je téma zdaňovania veľmi často diskutovaným problémom, pričom táto téma predstavuje aj jednu zo základných otázok kladených na štátnu správu zo strany verejnosti. K docieleniu prosperity, bohatstva, trvalo udržateľného rozvoju je dôležitá aj dobre nastavená hospodárska a finančná politika štátu.³³ V tejto súvislosti zastáva nezastupiteľnú úlohu daňová politika. Daňovú politiku môžeme v širšom zmysle chápať ako hospodársku politiku, ekonomickú politiku, politiku verejného sektora a verejných financií, vo všeobecnosti sa jedná o fiškálnu politiku štátu. Podľa definícií je predmetom daňovej politiky uplatňovanie daňových zásad a opatrení, tak aby dane slúžili na presadzovanie ekonomických, sociálnych a politických cieľov štátu.³⁴

Optimálna daňová politika štátu, je potom taká, ktorá dokáže bez donútenia motivovať daňové subjekty k práci a produkcii, bez potreby špekulácií a vyhýbania sa daňových povinností. Keďže dane a daňová politika sú považované za prejav národnej suverenity každého štátu,³⁵ je veľmi zložitá a v praxi nemožné vytvoriť taký model optimálneho daňového systému, ktorý by pre všetky krajiny platil súčasne. Zásadnými faktormi, ktoré znemožňujú vytvoriť všeobecný model optimálneho daňového systému, sú špecifiká, zvyky, tradície a rôzne iné odlišnosti jednotlivých krajín.

V súčasnosti krajiny využívajú nielen fiškálnu funkciu daňových systémov, teda zabezpečenie príjmu do štátnych rozpočtov krajín, ale štáty riadia svoju daňovú politiku aktívne, teda zavádzaním rôznych opatrení, napríklad na zvýhodnenie určitej činnosti daňovníkov. V mnohých prípadoch sa však i pri dobre mienených opatreniach danej krajiny zabúda na to, aké efekty môže dané opatrenie spôsobiť. Zvýhodnenie určitej

³² BUJŇÁKOVÁ, Mária. Zásady a princípy daňového konania. Zeszyty naukowe uniwersytetu rzeszowskiego, 2016, [online]. [cit.01.06.2022]. Dostupné na internete: <https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/2167/1%20buj%C5%88%C3%A1kov%C3%A1-z%C3%A1sady.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

³³ BURÁK, Emil. Daňová politika a daňová ilúzia. In *Daňové centrum*. 2013. [online]. [cit. 09.06.2022]. Dostupné na: https://www.danovecentrum.sk/aktuality/danova-politika-a-danova-iluzia_.htm.

³⁴ SCHULTZOVÁ, Anna a kol. *Daňovníctvo, daňová teória a politika I*. Bratislava: Wolters Kluwer ČR a.s., 2018, 14s. ISBN-978-80-7598-107-3.

³⁵ BUJŇÁKOVÁ, Mária a kol. *Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 54s. ISBN 978-80-8152-246-8.

činnosti ovplyvňuje daňovníkov, ktorí danú činnosť vykonávajú, avšak i daňovníci, ktorí danú činnosť nevykonávajú sa môžu snažiť znížiť svoje daňové zaťaženie prostredníctvom substitúcie. Zmena správania daňovníkov potom vyvolá distorziu plošného pôsobenia dane, čo prináša dodatočné spoločenské náklady a narúša efektívnu alokáciu zdrojov v ekonomike.³⁶ Takže aj zmena, ktorá sa javí ako pozitívna a spravodlivá, môže mať nakoniec opačný efekt. Z mikroekonomického hľadiska je to spôsobené tým, že daňovníci majú racionálnu snahu získať čo najvyšší úžitok, pri čo najnižších nákladoch.³⁷

Tento problém spozorovali aj James Mirrleese a William Vickrey, držiteľia Nobelovej ceny, ktorý rozšírili daňovú teóriu o problém vplyvu daňového systému na rozhodovanie jednotlivca a jeho ochotu pracovať. Títo ekonómovia boli názoru, že vláda nemá dostatočné informácie o elasticite produktivity jednotlivcov a preto, nedokáže odhadnúť mieru destimulačných účinkov dane. Kvôli asymetrii v informáciách nemôže vláda poznať presný dopad daňových opatrení na daňové príjmy.³⁸

Ako vidíme na jednej strane stojí vláda, ktorá by sa mala za každých okolností snažiť o optimálny daňový systém. Na strane druhej stojí jednotlivec, ktorý sa snaží svoju daňovú povinnosť v čo najväčšej miere optimalizovať. Nájsť teda optimálny a efektívny daňový systém, ktorý by prezentoval záujmy verejnosti a zároveň potreby štátu, je veľmi zložité, pretože vždy sa bude jedna zo strán snažiť presadzovať svoje vlastné záujmy.

Ekonóm Arthur Laffer, ktorý sa zaoberal vyjadrením vzťahu medzi daňovými príjmami štátneho rozpočtu a mierou zdanenia, konštruoval na svojej známej Lafferovej krivke bod, kedy sa miera zdanenia dostáva do zakázanej zóny, čo vedie k daňovým únikom. Napriek tomu, že v praxi nedokážeme overiť presnú polohu Lafferovho bodu na krivke, väčšina literatúr uvádza hodnotu okolo 50%. Vo všeobecnosti vláda pri zvýšení miery zdanenia očakáva zvýšenie príjmu štátneho rozpočtu, avšak pokiaľ miera zdanenia presiahne hodnotu 50%, príjmy do štátneho rozpočtu sa budú znižovať, nie zvyšovať. Táto situácia je spôsobená jednak klesajúcou ochotou pracovať pri tak

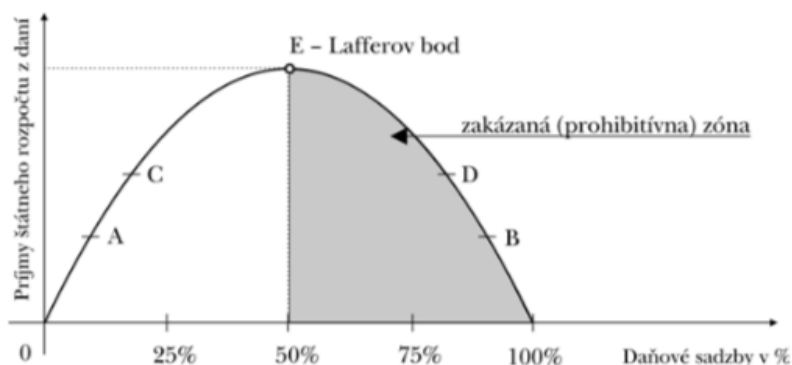
³⁶ ZUBALOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2012, 153s. ISBN 978-80-8078-487-4.

³⁷ HOLKOVÁ, Vierošlava a VESELKOVÁ Alexandra. *Mikroekonómia*. Bratislava: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2020, 42s. ISBN 978-80-7598-890-4.

³⁸ POSPÍŠILOVÁ, Alena. Pojem daně. 2018. [online]. [cit. 11.06.2022]. Dostupné na: <https://www.podnikas.cz/pojem-dane/>.

vysokej sadzbe dane, a zároveň daňovými únikmi, ktoré subjekty dane vykonávajú za účelom vyhnúť sa plateniu príliš vysokej dane.

Graf č.1 Lafferova krivka

Zdroj: LISÝ, Ján a kol. *Ekonomia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016

S hľadaním optimálneho daňového systému súvisí, tiež vhodný výber daňovej základne. Arthur Laffer bol tiež toho názoru, že by štáty mali prejsť od zdaňovania dôchodkov skôr k zdaneniu spotreby. Chceme vyjadriť súhlas s týmto názorom, pretože ako vidíme dane z príjmu majú negatívny vplyv na ochotu jednotlivcov pracovať, na úspory a na daňové úniky. Pričom OECD zdôrazňuje, že daňové systémy založené hlavne na zdanení spotreby, negatívny vplyv daní na úspory znížili.³⁹ J. S. Mill vypracoval tiež hypotézu fiškálnej ilúzie, ktorá hovorí o tom, že nepriame dane sú pre subjekty menej viditeľné ako priame dane. Podľa tejto hypotézy by mala vláda podporovať existenciu daní zo spotreby, na úkor daní z príjmu.⁴⁰ Tento postup odporúča zároveň aj Európska únia, ktorá tiež zastáva názor, že by krajiny mali z vysokého zdanenia príjmov postupne prejsť radšej k zdaneniu spotreby.

³⁹ ZUBALOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2012, 98s. ISBN 978-80-8078-487-4.

⁴⁰ FASORA, Ondřej. *Fiskální iluze a daňové kánony Adama Smitha*. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2009. [online]. [cit. 02.06.2022]. Dostupné na: <https://www.ekf.vsb.cz/share/static/ekf/www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/frpfi-history/cs/2009/prispevky/dokumenty/Fasora.Ondrej.pdf>.

1.3.1 Daňové kánony

V druhej polovici 19. storočia prebehli v európskych krajinách daňové reformy, ktoré položili základy dnešných daňových sústav. S vývojom hospodárstva sa postupne zvyšovali zásahy do daňových politík jednotlivých štátov, čo malo za následok aj zvyšovanie daňových kvót, teda podiel vybraných daní na hrubom domácom produkte.⁴¹ V tomto období sa daňové priznanie stáva bežnou povinnosťou pre daňový subjekt. Hospodárska kríza v 20. storočí potom priniesla novú rozpočtovú teóriu, ktorá pripisuje významnú úlohu daniam, pričom vhodné sa stali také opatrenia, ktoré zvyšujú efektívny dopyt a stimulujú investičné činnosti.

Na strane druhej, ekonómia strany ponuky odmietala štátne zásahy do ekonomiky, pretože trhové zlyhania sú podľa tejto teórie menej nebezpečné, než účinky štátnych zásahov. V zmysle tejto teórie sa pri vysokom zdanení presúvajú hospodárske činnosti do nezdanenej oblasti, teda do sivej ekonomiky.

K skúmaniu vplyvu daní na celkovú ekonomickú rovnováhu je potrebné pristupovať komplexne, pričom je nutné posúdiť mnoho rôznych aspektov daňových systémov, o čo sa snažil aj Adam Smith vo svojom diele *Pojednanie o podstate a pôvode bohatstva národov*. Adam Smith, zástanca „neviditeľnej ruky trhu“, bol názoru, že dane odoberajú prostriedky zo súkromného sektoru a tým obmedzujú jeho akumuláciu a produktivitu. Štátne výdavky považoval za neproduktívne a požadoval ich najnižšiu mieru.

V tejto súvislosti vymedzil Adam Smith hlavné parametre „dobrého“ daňového systému, ktoré nazval daňovými kánonmi. Tieto požiadavky sú akceptované do dnešného dňa, pričom sa veľmi nezmenili, skôr sa u rôznych autorov líši miera rozpracovania týchto požiadaviek.

1. Princíp rovnosti – je často zamieňaný aj s princípom spravodlivosti. V zmysle tohoto princípu by mal každý občan prispievať na výdavky štátu, tak aby to čo najlepšie odpovedalo jeho možnostiam, teda úmerne dôchodku, ktorý dostáva. Ako sme už spomenuli v predchádzajúcich častiach práce, napriek tomu, že pojmy spravodlivosti a rovnosti sú v literatúre zamieňané, nie sú rovnaké. Sú to pojmy, ktorých doslovná definícia v právnej úprave absentuje, pretože sú vecou ľudského presvedčenia. Toto

⁴¹ POSPÍŠILOVÁ, Alena. Pojem daně. 2018. [online]. [cit. 11.06.2022]. Dostupné na: <https://www.podnikas.cz/pojem-dane/>.

presvedčenie sa môže meniť a vyvíjať spolu s náladami v spoločnosti. Daňová teória tiež v súvislosti s princípom rovnosti odlišuje zdaňovanie na základe úžitku alebo na základ platobnej schopnosti.

2. Princíp presnosti – nazývaný tiež ako princíp určitosti. Podľa tohoto princípu by daň, ktorú ma daňový subjekt zaplatiť nemala byť stanovená ľubovoľne, ale naopak úplne presne. Daňovému subjektu by zároveň mala byť úplne jasná doba splatnosti, spôsob úhrady a suma dane, ktorú má zaplatiť. Podľa Adama Smitha ani nedodržanie prvej požiadavky rovnosti, nie je také zlé ako akákoľvek neurčitosť v platení dane. Požiadavku presnosti môžeme chápať aj ako požiadavku právnej perfektnosti daňového systému a politickej priehľadnosti daňového systému. Časté novelizácie predpisov s cieľom zmeniť akékoľvek parametre dane potom odporujú naplneniu tohoto princípu. Množstvo výnimiek a daňových oslobodení, ktoré síce sú presne popísané v právnych predpisoch, zapríčiňujú potom to, že je tento právny predpis neprehľadný pre daňové subjekty. Pravdou je, že čím menej rôznych úľav a výnimiek daňový systém poskytuje, tým je jednoduchší a transparentnejší. Iba ak je daňový systém prehľadný a jednotlivci sa zaujímajú ako sú jeho príspevky do štátneho rozpočtu použité, iba vtedy môže politický systém odrážať preferencie jednotlivcov a jednotlivci podľa preferencií rozhodovať o politických zmenách. V súvislosti s princípom presnosti je veľmi dôležité pri aplikácii práva dodržiavať aj princíp právnej istoty. Sme názoru, že právna istota je jedným z veľmi dôležitých a nesmierne potrebných atribútov uplatňovania práva.

3. Princíp pohodlnosti platby – v zmysle tohoto princípu by každá daň mala byť vyberaná práve vtedy, kedy sa to daňovníkovi najviac hodí. Napríklad daň z bývania, by mala byť vyberaná v období v ktorom, je jednotlivec zároveň povinný platiť aj nájom. Alebo daň z príjmu by mala byť vyberaná v období, v ktorom zamestnanec dostane aj príjem od zamestnávateľa. To znamená, že výber dane súvisí s obdobím vzniku daňovej povinnosti. Tento princíp môžeme označiť aj ako princíp platobnej schopnosti. Dodržanie tohoto princípu je viditeľné hlavne pri daniach zo spotreby, pretože podstata a konštrukcia nepriamych daní je primárne založená na pohodlnosti daňového subjektu. To znamená, že daňový subjekt zaplatí správe daní svoju daňovú povinnosť v momente, ktorý je pre neho najvýhodnejším, teda v dobe nákupu.

4. Princíp nízkych nákladov výberu dane – hovorí, že každá daň by mala byť vypracovaná tak aby obyvatelia platili čo najmenej, v porovnaní s tým, koľko táto daň skutočne prinesie do štátneho rozpočtu. Smith k tej požiadavke dopĺňa, že napríklad daňová správa požaduje veľký počet pracovníkov, čo potom znamená, že väčšina

výnosu z dane putuje na platy týchto úradníkov. Príliš vysoká daň tiež môže odrádzať podnikateľov od ekonomických aktivít, alebo od podnikania v určitej oblasti. Ďalej Smith vidí aj problém v exekúciách a trestoch za vyhýbanie sa daňovej povinnosti. Tieto tresty môžu daňovému subjektu, ktorý sa snažil dani vyhnúť ale nepodarilo sa mu to, spôsobiť finančné problémy, čím ho privezú na mizinu, a potom z jeho kapitálu nemá spoločnosť už žiadny prospech.

Posledné dve požiadavky vyzdvihujú hlavne administratívnu jednoduchosť daňového systému a jeho efektívnosť. Daňová teória rozlišuje dva druhy nákladov, a to administratívne náklady dane a nadmerné daňové bremeno. Administratívne náklady môžeme tiež členiť na náklady správy daní, teda náklady daňových úradov alebo colných úradov, a náklady daňového subjektu. Pod nákladmi daňového subjektu rozumieme čas, ktorý daňový subjekt strávi vyplňaním daňového priznania alebo cenu, ktorú daňový subjekt zaplatí účtovníkovi alebo daňovému poradcovi. Každá daň ovplyvňuje správanie daňových subjektov, pričom dochádza k dôchodkovým alebo substitučným efektom dane, ktoré podporujú vznik nežiaducich nákladov mŕtvej váhy a nadmerného daňového bremena.

V súvislosti s princípom pohodlnosti platby a princípom nízkych nákladov výberu dane, musíme vyjadriť optimistické vyhliadky, ktoré prináša najmä rast kvality a kvantity technológií. Vďaka novým technologickým možnostiam by bolo možné zaviesť napríklad elektronický účet daňového subjektu, ktorý by si tak mohol kedykoľvek skontrolovať stav vlastného účtu. Na základe tejto kontroly potom môže daňový subjekt sám zhodnotiť, či dostáva odpovedajúcu protihodnotu verejných statkov, alebo či je s jeho daňovými platbami vhodne nakladané. Tento systém by potom mohol pomôcť zvýšiť záujem obyvateľov a vecí verejné.

Podobný systém už teraz funguje v pobaltských a niektorých ďalších krajinách. Veľmi dobrým príkladom v tejto súvislosti je Estónsko, kde daňové subjekty môžu na plnenie svojich daňových povinností využívať svoj internetový účet v štátnej správe daní, čo im situáciu značne uľahčuje. Na splnenie si svojich daňových povinností stačí Estóncom len 50 hodín, čo je najmenej z celej EÚ, pričom na Slovensku strávi daňový subjekt plnením si svojich daňových povinností až 192 hodín. Chceme tiež zdôrazniť, že vďaka elektronickému systému správy daní majú obyvatelia niektorých štátov možnosť, porovnať výšku svojej daňovej povinnosti s výškou daňovej povinnosti svojich kolegov, alebo známych. Ak by napríklad jeden daňový subjekt zaplatil na dani z príjmov pár centov, ale počas roka si kúpil tri drahé autá, mohli by si túto nelogickú

situáciu všimnúť aj ostatný spoluobčania, čo by spôsobilo spomínanému daňovému subjektu hanbu alebo vylúčenie a odsudzovanie zo strany komunity. Táto možnosť potom vytvára tlak na daňové subjekty, aby k plneniu si svojich daňových povinností pristupovali spoľahlivo a pravdivo.

Ďalším autorom, ktorý sa zaoberal hľadaním „dobrej“ dane, bol aj Joseph Stiglitz. Tento autor doplnil Smithove daňové kánony, tak aby korešpondovali so súčasnosťou. Stiglitz stanovuje 5 požiadaviek na daň. Tá by mala byť ekonomicky efektívna, administratívne jednoduchá, transparentná a politický priehľadná, spravodlivá, horizontálne aj vertikálne, pričom doplnil požiadavku flexibility. Táto požiadavka hovorí o tom, že by daňový systém mal byť schopný automaticky a pružne reagovať na zmeny ekonomických podmienok.⁴²

Musíme zdôrazniť, že existencia niekoľkých rozdielnych požiadaviek na daňový systém spôsobuje, že sa môžu niektoré princípy navzájom kombinovať a prelínať, avšak zároveň sa niektoré môžu vylučovať. V daňovej praxi teda musí byť jeden z daňových princípov hlavný a ostatné sú mu podriadené, pretože nie je možné dosiahnuť optimálnu mieru pri všetkých daňových princípoch súčasne. Problémom v nastavení „dobrého“ daňového systému je aj fakt, že čím je daňový systém efektívnejší, tým je menej spravodlivý, a naopak.

Aktuálna kríza vo verejných financiách všetkých členských štátov Európskej únie spôsobila, že sa orgány EÚ, ale aj všetky členské štáty začali zaujímať o optimálny systém zdaňovania v ešte väčšej miere než predtým. Spoločnosť sa zaoberá dilemou, zamerať sa na zlepšenie a prehodnotenie existujúcich príjmov alebo prehodnotiť a optimalizovať výdavky systému? Európsky semester tiež zdôraznil, že v dôsledku krízy sa bude musieť príspevok z daní v rozpočtoch zvyšovať. V tejto súvislosti odporúča, viac využívať nepriame dane a rozširovať daňovú základňu, než zvyšovať daňové sadzby. Štruktúrou daňových systémov sa zaoberala aj Európska komisia, ktorá za optimálny daňový systém považuje taký, ktorý v súlade s princípom efektívnosti maximalizuje daňové výnosy pri čo najnižších nákladoch na správu daní. Zároveň je tento systém považovaný občanmi za jednoduchý a spravodlivý a tým nepodnecuje k daňovým únikom.

⁴² MIHÓKOVÁ, Lucia. Kvalita daňového systému v koncepte systémovej krízy. Derivat: vedecký časopis. 2012. [online]. [cit. 15.06.2022]. Dostupné na: http://www.derivat.sk/files/casopis%202012/2012_Okt_Mihokova_1.Kvalita%20danov.syst.pdf.

1.3.2 Princípy daňovej spravodlivosti

Ako už bolo spomenuté, požiadaviek na optimálny daňový systém je viacero. Medzi základné požiadavky patrí spravodlivosť, efektivita a jednoduchosť. Avšak najkontroverzejšou požiadavkou na optimálny daňový systém je práve spravodlivosť. V súčasnosti je spravodlivosť postavená na princípe platobnej schopnosti, pričom existujú dve dimenzie spravodlivosti zdanenia, horizontálna a vertikálna dimenzia spravodlivosti.⁴³ Horizontálna aj vertikálna spravodlivosť sa vo svojej podstate zaoberá požiadavkou rovnosti.

Horizontálna spravodlivosť znamená že dvaja daňovníci, ktorý sú na tom rovnako, by mali platiť rovnakú daň. Či sú na tom dvaja daňovníci rovnako je však veľmi ťažké určiť. S tým súvisí aj problém stanovenia daňovej základne. Podľa čoho budeme teda rovnakú situáciu u daňovníkov určovať? Podľa ich príjmu, alebo podľa ich výdavkov na spotrebu? Daňové systémy vo svete sú konštruované ako kombinácie zdaňovania spotreby a dôchodku. Adam Smith, ktorý sa tiež zaoberal tým, kto skutočne znáša daňové bremeno uviedol, že optimálny daňový systém obsahuje niekoľko rôznych daní. Tvrdil, že daňový pluralizmus je základom hospodárskych politík štátu.⁴⁴ V súvislosti s názorom vyjadrenom v protestantskom náboženstve by mala byť práca ohodnotená kladne a spotreba záporne. To potom znamená, že ľudia majú platiť dane podľa toho čo od spoločnosti berú, nie podľa toho čo spoločnosti dávajú. Teda individuálna výkonnosť daňovníkov by mala byť určená prostredníctvom spotreby, nie príjmu.⁴⁵

Horizontálna dimenzia spravodlivosti a daňová základňa príjmu je spájaná s ďalšími dôležitými princípmi zdanenia. Prvým princípom je princíp netto zdanenia. Ten nám hovorí, že pri určovaní základu dane napríklad firmy, je dôležité najskôr odrátať výdavky od príjmov. Zrážka daňových výdavkov sa potom v súlade s týmto princípom nepovažuje za daňovú úľavu ale za logické vyrátanie základu dane.

Ďalším dôležitým princípom je princíp zdaňovania na základe syntetickej dani z príjmu. Tento princíp vyžaduje zdaňovať všetky druhy príjmov rovnako. V tomto

⁴³ ZUBAĽOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2012, 173. ISBN 978-80-8078-487-4.

⁴⁴ POSPÍŠILOVÁ, Alena. Pojem daně. 2018. [online]. [cit. 11.06.2022]. Dostupné na: <https://www.podnikas.cz/pojem-dane/>.

⁴⁵ ZUBAĽOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2012, 81s. ISBN 978-80-8078-487-4.

prípade úľavy alebo daňové oslobodenia, viazané na špecifický druh príjmu, vylučujú horizontálnu spravodlivosť, pretože zaobchádzajú rozdielne s rovnakým príjmom.

V neposlednom rade musí platiť tiež princíp zdaňovania čistého majetku. Ten nám hovorí, že musíme zdaňovať všetky prírastky majetku bez ohľadu na to, či sa udiali pravidelne alebo nepravidelne. Pri daňovej základni príjmu tiež dochádza k problému, že niektoré druhy príjmov je ťažké zachytiť na daňové účely. Tu vidíme, že mnohé nespravodlivosti daňového systému majú spoločnú príčinu, a tou sú informačné problémy, ktoré sťažujú merať skutočnú daňovú povinnosť. Ako vidíme horizontálna spravodlivosť sa v praxi ľahšie dosahuje prostredníctvom jednotnej dane, ale je narušená daňovými výnimkami. Tieto výnimky alebo daňové oslobodenia sú prítomné vo väčšine daňových systémov, keďže štáty v rámci uplatňovania rôznych hospodárskych politík, môžu sledovať rôzne ciele, pričom môžu uprednostňovať jeden druh príjmu pred iným.

Čo sa týka daňovej základne spotreby, rôzne sadzby dane na rôzne druhy tovarov sú tiež v rozpore s horizontálnou spravodlivosťou, pričom väčšina európskych štátov pri zdaňovaní spotreby využíva minimálne dve sadzby dane. Jedna nižšia sadzba dane je používaná pri zdaňovaní základných a životne dôležitých tovarov, druhá, vyššia sadzba dane je používaná pri zdaňovaní tovarov bežnej spotreby.

Ideálne by mal horizontálny daňový systém obsahovať prvok syntetickej dane, teda zdaňovanie súhrnov základov daní jednou sadzbou dane, alebo všeobecnú spotrebnú daň s jednotnou sadzbou dane, alebo obidva tieto prvky. Ako sme už uviedli, výnimky v zdaneniach vedú k porušeniu princípu horizontálnej spravodlivosti. Na druhej strane kombinácia proporcionálnej dane s rôznym sociálnymi prvkami, ako napríklad nezdaniteľná časť základu dane, daňové bonusy alebo sociálne príspevky, potom dostávajú proporcionálnu daň na solidárnejšiu úroveň.⁴⁶

Vertikálna dimenzia spravodlivosti nám hovorí, že každý má prispievať na verejné statky v závislosti od schopnosti platiť daň. To znamená, že subjekt, ktorý má vyššie príjmy, väčší majetok, alebo väčšiu spotrebu, by mal priniesť väčší daňový podiel. Vertikálna spravodlivosť je tiež spájaná s teóriou obete. Podľa tejto teórie by malo byť daňové bremeno rozdelené medzi daňové subjekty tak, aby všetci priniesli vo forme zaplatenej dane takú istú obeť.

⁴⁶ EPERCENTO. Rovná vs. progresívna daň. článok. 2020. [online]. [cit.10.06.2022]. Dostupné na: <https://epercento.sk/blog/clanok/rovna-vs-progresivna-dan>.

V obidvoch týchto dimenziách spravodlivosti vidíme väzbu na proporcionálnu daň. Tieto princípy nás utvrdzujú v našom názore, že pri zdaňovaní príjmu by bolo spravodlivejšie, keby daňové systémy využívali proporcionálnu sadzbu dane, namiesto progresívnej.

1.3.3 Teória obete

Podľa teórie obete majú všetci daňovníci utrpieť rovnakú obeť na svojom úžitku. Na základe tejto teórie sa potom musíme zaoberať týmito otázkami. Ako interpretovať pojem rovnaký? Vyžaduje si rovnaká obeť progresívnu sadzbu dane? Je naozaj spravodlivé, aby tí čo na tom boli lepšie, platili vyššiu daň? V ďalších častiach kapitoly sa pokúsime zodpovedať tieto otázky.

Utilitarista J. S. Mill, bol toho názoru, že s daňovníkmi sa má zaobchádzať rovnako, ak ich daňové platby obsahujú rovnakú obeť alebo rovnakú stratu bohatstva. Pod stratou bohatstva rozumie stratu dôchodku, ktorú určuje krivka marginálneho úžitku daňovníka. Pravidlo rovnakej obete potom vedie k tomu, aby ľudia s rovnakým dôchodkom prispievali rovnakou výškou dane a ľudia s rôznym dôchodkom platili rôznu sumu dane.⁴⁷

J. S. Mill, ktorý bol aj zástancom princípu platobnej schopnosti, bol názoru, že ľudia nie sú ochotný platiť za druhých, preto je nutné nastoliť daňovú povinnosť na základe princípu rovnej obete. Podľa tejto teórie majú všetci spoluobčania utrpieť rovnakú ujmu aj keď nemajú rovnaké príjmy, v čom spočíva princíp daňovej spravodlivosti. Tento jeho názor v nás evokuje pocit, že by J. S. Mill bol zástancom rovnej dane, pretože ako doplnil vo svojich myšlienkach, od určitého nezdaniteľného minima by mali byť príjmy zdanené proporcionálne, pretože vyššie príjmy vyplývajú z usilovnej práce. Progresívne zdaňovanie by potom šikovných daňovníkov nespravodlivo postihlo, čo by mohlo mať zároveň destimulačné účinky.⁴⁸

⁴⁷ ZUBALOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2012, 82s. ISBN 978-80-8078-487-4.

⁴⁸ FASORA, Ondřej. Fiskální iluze a daňové kánony Adama Smitha. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2009. [online]. [cit. 02.06.2022]. Dostupné na: <https://www.ekf.vsb.cz/share/static/ekf/www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/frpfi-history/cs/2009/prispevky/dokumenty/Fasora.Ondrej.pdf>.

Literatúra spomína tri interpretácie rovnakej obete a to, teóriu absolútnej obete, teóriu relatívnej obete a teóriu hraničnej obete, pričom všetky majú rovnaké predpoklady. Prvým predpokladom je, že hraničný úžitok jednotlivca sa znižuje s rastúcim príjmom. Ďalším predpokladom je, že by malo byť možné tento úžitok porovnávať medzi jednotlivcami. Tretí predpoklad nám hovorí, že úžitok z peňazí je pre každého rovnaký. Problémom je, že posledné dva predpoklady nedávajú v realite zmysel. Podľa druhého predpokladu by mal byť úžitok porovnateľný, avšak úžitok nevyjadruje množstvo ale poradie preferencií, ktoré sú u každého jednotlivca individuálne, teda rozdielne. Podľa posledného predpokladu je úžitok z peňazí u každého rovnaký, čo tiež v realite neplatí, pretože jedno euro má pre bohatého jednotlivca menší úžitok ako pre chudobného. Výdavok jedného eura teda predstavuje menšiu obeť pre bohatého ako pre chudobného.⁴⁹ Z týchto predpokladov potom vyplýva, že by bohatý daňový subjekt mal byť zdaňovaný vyššou sadzbou dane.

Na druhej strane sú práve bohatšie skupiny daňových subjektov citlivejšie na zmenu hraničnej sadzby dane. Podľa prieskumu vykonaného v Spojených štátoch amerických, sa elasticita zdaniteľných príjmov v závislosti od zmien hraničných sadzieb pohybuje u bohatých daňových subjektov na úrovni 0,57. Priemer elasticity je 0,4 a u chudobnejších daňovníkov predstavuje táto elasticita hodnotu len 0,18.⁵⁰

Pravdou tiež je, že, u daňových subjektov s nižšími príjmami tvorí pracovný príjem najväčšiu časť, preto jediná možnosť ako sa vyhnúť dani je pracovať menej. U bohatších daňových subjektov tvorí pracovný príjem len menšiu časť celkového príjmu, pričom pre tieto daňové subjekty je veľmi dôležitý hlavne kapitálový príjem. Musíme tiež zdôrazniť fakt, že s kapitálovým príjmom sa dá omnoho ľahšie manipulovať na daňové účely.

Problémom pri nastavení sadzby dane pri zdanení práci sú aj demotivačné účinky zdanenia pôsobiace na ochotu pracovať. Ekonomická literatúra hovorí o substitučnom a dôchodkovom efekte. Dôchodkový efekt, po zavedení dane zo mzdy, bude tlačiť pracovníka pracovať viac na to, aby bola zachovaná jeho úroveň celkového príjmu. Substitučný efekt bude pôsobiť naopak, pracovník bude prácu zamieňať za voľný čas, pretože úžitok z voľného času bude vyšší ako čistý príjem z práce. Celkový

⁴⁹ ZUBAĽOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2012, 83s. ISBN 978-80-8078-487-4

⁵⁰ ZUBAĽOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2012, 117s. ISBN 978-80-8078-487-4

vplyv na ponuku pracovných síl je teda nejednoznačný.⁵¹ Tieto retardačné účinky však nepôsobia len na ponuku práce, ale aj na vzdelanie, úspory a daňové úniky. Niektorý ekonómovia si tiež myslia, že pri daniach z príjmov dochádza daňovým únikom vo väčšej miere ako pri spotrebných daniach. Optimálny daňový systém by sa však nemal zaoberať len nástrojmi výberu daní ale aj ich reálnou vymožitelnosťou.

Existencia zdanenia príjmu s progresívnymi sadzbami dane vytvára u menej početnej skupiny bohatých daňových subjektov negatívny (pesimistický pocit), pretože majú pocit nadmerného daňového zaťaženia. Naopak u ostatných členov skupiny, hlavne u početnej skupiny voličov, to podporuje daňovú ilúziu, že práve tí bohatí, a nie teda oni, odvedú na daniach o mnoho viac peňazí.⁵² Mnohokrát progresiu v zdanení obhajuje vláda tým, že chce riešiť príjmové nerovnosti a snaží sa bohatým vziať a chudobným dať. Na druhej strane je faktom, že znovuzavedenie progresívnej dane na Slovensku v roku 2014 viditeľné zmeny v príjmovej nerovnosti obyvateľov neprinieslo.⁵³ Aj tieto aspekty zdaňovania príjmov nás utvrdili v tom, že proporcionálna daň je pri zdaňovaní pracovných príjmov spravodlivejšia.

1.3.4. Neutralita v zdanení

V neposlednom rade je jednou z dôležitých požiadaviek na dosiahnutie optimálneho daňového systému aj požiadavka neutrality zdanenia. Dodržanie požiadavky neutrality by znamenalo, že by daň nevyvolala u daňovníka žiadnu zmenu správania. Doslovné naplnenie tejto požiadavky je však nemožné, pretože každá daň vyvolá zmenu správania daňovníka. Zavedená daň jednak motivuje daňový subjekt k práci, pretože daňový subjekt je povinný daň zaplatiť, čím sa prejavuje dôchodkový efekt dane. Zároveň zaplatená daň znižuje disponibilný príjem daňového subjektu, čo vedie k zníženiu spotreby. Rada pre Rozpočtovú zodpovednosť k požiadavke neutrality

⁵¹ MIHÓKOVÁ, Lucia. Kvalita daňového systému v koncepte systémovej krízy. Derivat: vedecký časopis. 2012. [online]. [cit. 15.06.2022]. Dostupné na: http://www.derivat.sk/files/casopis%202012/2012_Okt_Mihokova_1.Kvalita%20danov.syst.pdf.

⁵² FASORA, Ondřej. Fiskální iluze a daňové kánony Adama Smitha. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2009. [online]. [cit. 02.06.2022]. Dostupné na: <https://www.ekf.vsb.cz/share/static/ekf/www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/frpfi-history/cs/2009/prispevky/dokumenty/Fasora.Ondrej.pdf>.

⁵³ HAPL, Dominik. Vráti sa na Slovensko rovná daň?. Financial report. časopis. 2020. [online]. [cit. 16.06.2022]. Dostupné na: <https://www.finreport.sk/ekonomika/vrati-sa-na-slovensko-rovna-dan/>.

dopĺňa, že dane by mali byť z hľadiska jednotlivých foriem neutrálne. Teda na všetky formy podnikania by sa mal pri zdanení uplatňovať rovnaký prístup.⁵⁴ Napríklad zavedenie progresívnej dane z príjmu by znamenalo, že daňovník obmedzí svoje pracovné úsilie, aby sa vyhol plateniu vyššej dane. Zároveň, to môže daňovníka viesť k nepriznaniu určitej časti príjmu alebo daňovým špekuláciám. Zmena správania daňovníka zároveň súvisí s pojmom daňovej únosnosti. Teda aby bolo zavedenie dane efektívne a účinné, musí byť daň len taká vysoká, aby to bolo pre daňový subjekt únosné.

V rámci zachovania princípu neutrality a účinnosti výberu dane sa daňové systémy snažia obmedziť u daňového subjektu také chovanie, ktoré vedie k získavaniu výhod zmenou správania daňových subjektov. Globalizácia prispela k tomu, že sú medzinárodné ekonomiky čoraz viac poprepájané. Aj EÚ sa snaží svoje daňové systémy harmonizovať a podmienky pri výbere daní v jednotlivých krajinách dostať na podobnú úroveň. Na druhej strane podobne fungujúce systémy daní dávajú daňovým subjektom prirodzenú možnosť rozhodovať sa, meniť svoje správanie, s cieľom čo najviac optimalizovať svoju daňovú povinnosť. Z neutrality zdanenia však vyplýva, že by daň nemala byť dôvodom zmeny ekonomickej voľby, teda nemala by dávať dôvod jednotlivcom substituovať tovar iným tovarom alebo firmám uprednostňovať umiestnenie výrobných faktorov alebo investícií v určitých krajinách.

Z vnútroštátneho hľadiska by teda dosiahnutie neutrality zdanenia bolo spojené so zrušením progresie v zdanení príjmov a s uplatňovaním rovnakých daňových sadzieb na všetky druhy príjmu. Z medzinárodného hľadiska je neutralita v zdanení upravená Zmluvami o zamedzení dvojitého zdanenia. Tieto napomáhajú členským štátom rozhodnúť, ktorý z nich má právo zdaniť príjem daňového subjektu. Druhý štát je potom v zmysle tejto zmluvy povinný uskutočniť opatrenia, ktoré zamedzujú dvojitému zdaneniu.

⁵⁴ ČAPLANOVÁ, Anetta. Princípy efektívneho daňového systému je potrebné rešpektovať aj v postpandemickom období. 2021. [online]. [cit.10.06.2022]. Dostupné na: <https://www.rrz.sk/principy-efektivneho-danoveho-systemu-je-potrebne-respektovat-aj-v-postpandemickom-obdobi/>.

2 Ciel' diplomovej práce

Hlavným cieľom diplomovej práce je charakterizovať podstatu spravodlivosti zdanenia a jej rôznych aspektov a zhodnotiť prítomnosť spravodlivosti pri výbere dani z príjmov v podmienkach Slovenskej republiky.

Na dosiahnutie uvedeného cieľa je potrebné zdefinovať a riešiť jednotlivé čiastkové (parciálne) ciele, ktorými sú:

- Analýza teoretických prístupov k problematike spravodlivosti zdanenia
- Definovanie princípov vedúcich k dosiahnutiu spravodlivosti v zdanení
- Definovanie optimálneho daňového systému
- Zhodnotenie daňových systémov v štátoch EÚ z pohľadu optimálnosti a spravodlivosti
- Zhodnotenie dane z príjmu
- Implementácia poznatkov na SR

3 Metodika práce a metody skúmania

Pri vypracovaní našej diplomovej práce sme využili rôzne metódy. Metódy výskumu, ktoré sme využili vychádzajú z hlavného cieľa a z neho vyplývajúcich parciálnych cieľov.

Prvým krokom analýzy bol zber informácií a ich spracovanie. Bolo dôležité sa dobre oboznámiť s danou problematikou, hlavne prostredníctvom domácej a zahraničnej literatúry. V prvej kapitole boli použité hlavne opisné metódy na vysvetľovanie pojmov súvisiacich s problematikou spravodlivosti.

Zo všeobecných teoretických metód sme použili indukzívno-deduktívnu metódu a metódu analýzy a syntézy. Tieto metódy boli využité predovšetkým pri triedení informácií. Analýza nám umožnila rozčleniť danú skutočnosť na jednoduchšie prvky a následne nám umožnila lepšie a hlbšie pochopiť jednotlivé časti, ktoré sa spájajú do celku. Analyzovali sme napríklad vplyv proporčionalnej a progresívnej sadzby dane na daňové subjekty a ich ochotu pracovať.

Nasledujúcou použitou metódou bola abstrakcia, ktorá nám pomohla vybrať zo všetkých informácií tie najdôležitejšie pre predkladanú diplomovú prácu. Túto metódu sme využili hlavne v štvrtej kapitole pri rozdelení daňových systémov na tie, ktoré používajú proporčionalnu sadzbu dane, a tie ktoré využívajú progresívnu sadzbu dane. Na základe indukcie a dedukcie sme štatisticky spracovali a zhodnotili zdaňovanie príjmu v troch rôznych formách podnikania na SR. Získane údaje sme potom premietli do tabuliek.

V nadväznosti na stanovené ciele sme vychádzali zo sekundárnych prameňov, pričom podkladové údaje sme získali pomocou štúdia domácich aj zahraničných zdrojov, legislatívnych dokumentov, publikácií v elektronickej forme a v tlačenej forme.

4 Výsledky práce

4.1 Analýza vývoja daní z príjmov v EÚ

Daňové reformy v Európe sú spájané s revolúciou po páde feudalizmu. S nástupom liberalizmu do politik a ekonomík štátov sa mení aj vnímanie daní. Tie sa stávajú obmedzením práv človeka a mali byť použité len na krytie nevyhnutných výdavkov štátu ako napríklad, správa, obrana, sociálne a kultúrne činnosti. Obmedzenie štátnych výdavkov ale predstavovalo pre vlády problém, lebo štátne potreby neustále narastali. Problém predstavovali neustále narastajúce vojenské náklady, náklady na správny a policajný aparát a sociálne výdavky. Tu vznikla dôležitosť sledovať a každoročne zostavovať štátny rozpočet vo forme bilancie príjmov a výdavkov. Vznikali nové ucelené daňové systémy, ktorých súčasťou sú priame aj nepriame dane.

Daňové systémy v štátoch EÚ ovplyvnili hlavne dva novovzniknuté typy zdaňovania, francúzsky a britský model. Francúzsky model zdaňovania bol tvorený sústavou daní z výnosu. Výnosové dane sa viazali na zdaňovanie peňažného výsledku výroby. Môžeme však povedať, že priame zdaňovanie v EÚ najviac ovplyvnil britský model zdaňovania dôchodkových daní. Anglicko bolo prvou krajinou EÚ, ktorá dôchodkové dane zaviedla, a ich účel bol spájaný hlavne s financovaním vtedajších napoleonských vojen. Práve dôchodkové dane sú spájané so zohľadňovaním princípu platobnej schopnosti u daňovníkov. Keďže sa tento typ dôchodkovej dane zaoberal aj okolnosťami ako sú stav daňovníka, povolanie alebo počet vyživovaných detí, dôchodková daň sa kvôli týmto aspektom považovala za spravodlivú.

V časoch Rakúska – Uhorska boli vyberané na území Československa tieto priame dane: dôchodková daň, všeobecná zárobková daň, domová daň, rentová daň, daň z pušky poľovačky, daň z tantiém a vyššieho slúžneho

Daň zo mzdy sa v tomto období začína vyberať zrážkou, čo sa postupne po prekonaní niekoľkých problémov stáva zvykom. Zároveň sa daňové reformy zameriavali aj na finančné hospodárstvo vyšších územných celkov. V medzivojnovom období sa po prvý krát zdaniteľným obdobím stáva hospodársky rok.

Problémom vojnového obdobia v EÚ bolo to, že daňové výnosy začali klesať, pričom výdavky štátu na obranu stúpali. Štáty reagovali úpravou svojich daňových systémov a to hlavne v podobe zvyšovania sadzieb dane, ale aj zavádzaním úplne

nových daní, napríklad zavedenie branného príspevku v 1934 alebo príspevok na obranu štátu 1937 a ďalšie. Európske Daňové systémy v tomto období zápasili s vysokým daňovým zaťažením ale aj so zložitou a neprehľadnou daňovými právnymi úpravami. Vplyv nepriaznivej hospodárskej situácie po vojnách spôsobil, že sa daňové zaťaženie stalo neúnosným a disponibilné osobné dôchodky klesli. Prirodzene po vojnách v snahe naštartovať ekonomiku sa prioritami daňových systémov stalo zníženie daňovej povinnosti u obyvateľov s najnižšími príjmami a podpora pracovných výkonov zamestnancov.⁵⁵

V súčasnosti je problémom aj znižujúca sa ekonomická dôvera daňových subjektov. Jedným z dôvodov je aj finančná kríza, ktorá spôsobuje radikálne prehlbovanie deficitov národných rozpočtov. Problém predstavujú aj dva navzájom odporujúce ciele daňovej politiky. Na jednej strane je úlohou vlády znížiť ekonomické zaťaženie, na strane druhej sa vlády musia snažiť o zvýšenie príjmov do štátnych rozpočtov, kvôli pretrvávajúcim deficitom

Daňový systém musí tiež zohľadňovať proces globalizácie ekonomiky. Európska únia sa snaží o zjednotenie daňovej politiky aby bola zachovaná rovnosť medzi členskými štátmi. Problémom v implementácii rovnakých daňových pravidiel však je aj daňová suverénita členských štátov, ktorá musí byť zachovaná. Zároveň sa názor a prístup k daňovým riešeniam medzi štátmi rôzni, preto nájsť rovnako vhodné podmienky pre každý členský štát, nie je možné. Harmonizácia v oblasti priamych daní sa dotýka predovšetkým korporátnych daní. Aj tu je však hľadanie zhody medzi krajinami veľmi pomalé a zložité.⁵⁶

Európska Komisia poukazuje na dôležitosť daní nielen vo forme zdroja príjmov rozpočtu, ale považuje dane za dôležitý faktor vplývajúci na ekonomický rast. Spolu s OECD v aktuálnej situácii odporúčajú členským štátom nastaviť daňový mix tak, aby sa zvyšoval hlavne podiel spotrebných daní. Tieto dane sú považované za „dobré“, pretože majú menší negatívny vplyv na ekonomický rast.⁵⁷

⁵⁵ BUJŇÁKOVÁ, Mária a kol. *Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 25s. ISBN 978-80-8152-246-8.

⁵⁶ SCHULTZOVÁ, Anna a kol. *Daňovníctvo, daňová teória a politika I*. Bratislava: Wolters Kluwer ČR a.s., 2018, 46s. ISBN-978-80-7598-107-3.

⁵⁷ MIHÓKOVÁ, Lucia. Kvalita daňového systému v koncepte systémovej krízy. *Derivat: vedecký časopis*. 2012. [online]. [cit. 15.06.2022]. Dostupné na: http://www.derivat.sk/files/casopis%202012/2012_Okt_Mihokova_1.Kvalita%20danov.syst.pdf.

4.1.1 Vplyv sadzieb daní z príjmov na trh práce

Z pohľadu ekonomického rastu a dostatočného sociálneho zabezpečenia je trh práce kľúčovým. S tým súvisiaca zamestnanosť a produktivita práce sú podstatnými faktormi, pretože priamo determinujú životnú úroveň obyvateľstva v krajine. Čo sa týka trhu práce, je dôležité sledovať ako vplýva daňové a odvodové zaťaženie na rozhodovanie jednotlivca. Mnoho členských štátov EÚ sa tiež zaoberá problematikou nízkej motivácie k zvyšovaniu pracovného úsilia.

Problémom diferencovaných sadzieb daní je, že spôsobujú, že ten istý príjem môže byť zdanený rozličnou mierou zdanenia, v závislosti od toho či je príjem vyplácaný ako mzda zo závislej činnosti, alebo je príjmom samostatne zárobkovo činnnej osoby, alebo ako podiel na zisku spoločníka v spoločnosti s ručením obmedzeným. Rozdiely sú zapríčinené aj rôznymi odvodmi.⁵⁸

Do daňového zaťaženia príjmov sa pri hodnotení zdanenia práce zarátavajú aj odvody, pretože ich vplyv na produktivitu práce je identický ako vplyv daní samotných. Zdanenie práce je spojené so substitučným a dôchodkovým efektom. Pri substitučnom efekte vyšší daňový klin spôsobuje znižovanie ponuky práce. Naopak dôchodkový efekt spôsobuje že domácnosti svoju ponuku práce zvyšujú, aby vykompenzovali stratu príjmu spôsobenú vyššími daňami. Podľa OECD môžu byť zamestnanci ochotní akceptovať nižšie mzdy pri raste daní, ak si všimnú väzby medzi daňami ktoré platia a benefitmi, ktoré od štátu dostávajú. Problémom však je, že nedokážeme predpovedať, ktorý efekt bude na ponuku práce pri zmenách v daňových systémoch pôsobiť.

Vysoké zdanenie má negatívny vplyv nielen na ponuku práce ale aj na dopyt po práci. Vyššie dane spôsobujú že je vyššia cena práce a tým aj náklady na prácu sú vyššie. Výsledkom môže byť zvyšujúca nedobrovoľná nezamestnanosť. Vyššie náklady na prácu znižujú motiváciu podnikateľa vytvoriť alebo udržať pracovné miesto s danou mzdou po zdanení. Naopak nižšie dane spôsobujú zvyšovanie ponuky práce, pretože náklady zamestnávateľa sú nižšie.

⁵⁸ BEBLAVÝ, Miroslav a PROUSKOVÁ Eva. Rovná daň a zdanenie práce – česká a slovenská skúsenosť. Bratislava: Slovenská akadémia vied. 2010. [online]. [cit.20.06.2022]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/0914114808%2010%20Bebavy.pdf>.

Indikátory nám umožňujú odhadnúť aspoň základné distorzie, ktoré budú dane na trhu práce vyvolávať.⁵⁹ Výsledkom zmien v daňových sadzbách je aj zmena v hraničných efektívnych daňových sadzbách. Na meranie daňového zaťaženia sa najčastejšie používajú priemerné a hraničné ukazovatele. K priemerným ukazovateľom patri daňový klin, ktorý vyjadruje rozdiel medzi celkovými nákladmi zamestnávateľa na zamestnanca a čistým príjmom zamestnanca po zdanení. Daňový klin nám potom hovorí koľko percent celkových nákladov na práce nedostane zamestnanec na ruku. Najpresnejším spôsobom výpočtu je efektívny daňový klin, ktorý sa podľa OECD ráta ako podiel sumy dane z príjmov a odvodov zamestnanca a zamestnávateľa zníženej o štátne transfery. Daňovo odvodové zaťaženie práce je možné porovnať aj prostredníctvom marginálnej efektívnej daňovej sadzby. Tento ukazovateľ nám potom vyjadruje, koľko štát vezme daňovníkovi z dodatočne zarobeného hrubého príjmu.⁶⁰

Pri rozhodovaní nezamestnaného o vstupe na pracovný trh môže vzniknúť takzvaná pasca nezamestnanosti, keď príspevky nezamestnaným a ich rodinám sú relatívne vysoké v porovnaní s čistými príjmami. Pasca nezamestnanosti poukazuje na malú zmenu v disponibilnom príjme alebo na demotivujúci daňový a dávkový systém

Zavedenie lineárnej sadzby dane stimuluje ekonomický rast a podporuje rast investícií. Jej nevýhodou však je, že menej motivuje vrstvu stredne príjmových obyvateľov. Lineárna daň je spájaná predovšetkým s postkomunistickými krajinami, avšak o jej prijatie sa snažili aj v iných vysoko rozvinutých štátoch ako napríklad v USA alebo v Nemecku. Nakoniec nebola rovná daň zavedená v žiadnej z vysoko rozvinutých krajín. Napriek tomu sa tieto krajiny snažia o podobné splošťovanie dane z príjmu. Ani zavedenie rovnej dane však nedáva odpoveď na to, ako bude rozdelené daňové bremeno medzi jednotlivé príjmové skupiny obyvateľov. A neodpovedá ani to do akej miery bude existovať neutralita zdanenia práce medzi rôznymi právnymi formami práce.

⁵⁹ MIHÓKOVÁ, Lucia. Kvalita daňového systému v koncepte systémovej krízy. Derivat: vedecký časopis. 2012. [online]. [cit. 15.06.2022]. Dostupné na:

http://www.derivat.sk/files/casopis%202012/2012_Okt_Mihokova_1.Kvalita%20danov.syst.pdf.

⁶⁰ BEBLAVÝ, Miroslav a PROUSKOVÁ Eva. Rovná daň a zdanenie práce – česká a slovenská skúsenosť. Bratislava: Slovenská akadémia vied. 2010. [online]. [cit.20.06.2022]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/0914114808%2010%20Bebavy.pdf>.

4.1.2 Porovnanie proporčionálnej a progresívnej dane z príjmov

Proporčionálne zdanenie znamená, že s rastom dôchodku sa nemení priemerné daňové zaťaženie ani miera zaťaženia a hraničné daňové zaťaženie sa rovná priemernému. Proporčionálne zdanenie má výhody ako obmedzenie daňových únikov a špekulácií. Firmy nemajú takú potrebu vyhýbať sa daňovým povinnostiam ako pri progresívnom zdanení. Takisto majú väčšiu motiváciu podnikat' za vidinou vyššieho zisku. Aj fyzické osoby sú motivované získať vyšší príjem. Jednou z výhod môže byť aj prílev investícií zo zahraničia. Naopak nevýhodou pre štát je menší príjem do štátneho rozpočtu, ak by sa sadzba nastavila príliš nízko. Nevýhodou tiež môže byť, že obyvatelia môžu vnímať zdanenie nižších a vyšších príjmov rovnakou sadzbou dane ako nespravodlivé. Je dôležité však upozorniť na to, že napriek tomu, že obyvatelia chcú aby veľké spoločnosti s vyššími ziskami platili vyššie dane, čo je oprávnená žiadosť. Avšak tieto spoločnosti vkladajú veľa finančných prostriedkov na tých najlepších daňových poradcov, ktorí sa zaoberajú optimalizáciou daní, preto tieto spoločnosti disponujú určitou informačnou výhodou, a vedia ako a kde previesť zisky svojej spoločnosti, aby zaplatili tú najnižšiu možnú daň v súlade so zákonmi v tej ktorej krajine.

Naopak progresívne zdanenie znamená, že s rastom dôchodku rastie priemerná daňová sadzba, takisto aj miera zdanenia a hraničná sadzba dane je väčšia ako priemerná. V systéme progresívneho zdaňovania sa zdaniteľné príjmy rozdelia podľa ich výšky do jednotlivých daňových pásiem. Pričom každému daňovému pásmu prináleží iná daňová sadzba.⁶¹ Pri progresívnom zdanení môžeme vidieť, že to čo sme vnímali pri proporčionálnom zdanení ako nevýhoda je pri progresívnom zdanení výhoda, čiže vyšší príjem do štátneho rozpočtu. Mnohí ekonómovia sú toho názoru, že progresívne zdanenie pomáha znížiť rozdiely v príjmoch vysoko príjmových a nízko príjmových skupín obyvateľstva. Ako nevýhody si môžeme všimnúť nárast daňových únikov, a taktiež zníženie motivácie ľudí k práci. Takisto prílev kapitálu zo zahraničia, môže byť nižší.

⁶¹ EUROEKONÓM. Daňová teória. článok. 2019. [online]. [cit. 25.11.2021]. Dostupné na: <https://www.euroekonom.sk/danova-teoria/>.

Túto formu zdaňovania príjmov využívajú hlavne štáty EÚ s vyspelou ekonomikou a vysokou životnou úrovňou, ako napríklad Nemecko, Francúzsko, Dánsko atď. V niektorých prípadoch sa tí šikovnejší daňovníci v týchto krajinách musia vzdať až 50% svojich príjmov. Napriek tomu, že v médiách sú tieto krajiny ospevované a ukazované ako pozitívny príklad, už pomenej sa verejne hovorí o tom, že dochádza k odchodu bohatších daňovníkov z týchto krajín do iných krajín s nižšími sadzbami dane.

Z historického hľadiska je nástup progresívneho zdanenia spájaný hlavne s vojnovým obdobím, napríklad Veľká Británia a Rakúsko zaviedli progresívne zdanenie príjmov obyvateľstva práve v súvislosti so zbrojením a s obnovou krajiny po vojne.⁶² Daňovníci, v týchto krajinách žijú už vyše 100 rokov s progresívnym zdanením príjmov. Máme za to, že tieto krajiny využívajú silu zvyku svojich daňovníkov v ich neprospech. Šikovní daňovníci zdaňujú príjem inde, ostatní daňovníci nemajú potrebu už zaužívané zvyky meniť a štát sa dobrovoľne svojich vyšších príjmov do štátneho rozpočtu len tak ľahko nevzdá. Napriek tomu, že štáty už nespotrebovávajú toľko verejných výdavkov na obnovu krajiny alebo na zbrojenie, nemajú snahu optimalizovať spotrebu ostatných statkov, pretože ich k tomu sami daňovníci netlačia.

4.1.3 Zavedenie proporcionálnej dane v krajinách EÚ

Rovnú alebo aj proporcionálnu daň využíva 5 krajín EÚ. Spoločným znakom krajín ktoré rovnú daň zaviedli je že ide o tzv. postkomunistické krajiny. Estónsko bolo prvou krajinou, ktorá v roku 1994 zaviedla rovnú daň z príjmu fyzických osôb na úrovni 26%. Vláda týmto spôsobom chcela vyrovnať štátny rozpočet, čo sa jej aj podarilo. Pôvodných 26% sa postupne znižovalo na 20%. V roku 1995 sa k štátom s rovnou daňou pridala aj Litva s 33% sadzbou dane. Neskôr ju však znížili na jednu z najnižších daňových sadzieb v Európe 15%. Ďalšou krajinou ktorá sa pridala ku krajinám s rovnou daňou bola Lotyšsko. Tá v roku 2013 znížila pôvodnú 25% sadzbu dane na 23% aj tak však ide o najvyššiu rovnú daň v Európe. V roku 2005 prijalo aj Rumunsko rovnú daň na úrovni 16%. Nahradila tým zložitý systém progresívneho zdanenia, ktorý predtým pozostával z 5 daňových pásiem. Bulharsko so svojou daňovou sadzbou na úrovni 10%

⁶² BUJŇÁKOVÁ, Mária a kol. *Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 2s. ISBN 978-80-8152-246-8.

stáva krajinou s najnižším daňovým zaťažením pri dani z príjmov fyzických osôb a právnických osôb.⁶³ Bulharsko a Česko prijali rovnú daň v roku 2008. SR bola tiež jednou z krajín ktorá využívala od roku 2004 proporcionálne zdaňovanie a to vo forme „skutočnej rovnej dane“ 19%. Od roku 2013 naša vláda opätovne zaviedla progresívne zdaňovanie na dvoch úrovniach 19% a 25%. V roku 2021 aj Česko upustilo od lineárnej dane a znovu zaviedlo systém progresívne kĺzavej sadzby dane.

Tabuľka č.1 Krajiny EÚ s rovnou daňou z príjmov fyzických osôb

Krajina	Sadzba dane
Bulharsko	10%
Estónsko	20%
Litva	15%
Lotyšsko	20%
Maďarsko	15%
Rumunsko	16%

Zdroj: Vlastné spracovanie

Ako sme už spomenuli sme toho názoru, že aplikovanie lineárnej dane, kde dvaja daňovníci, ktorí zarábajú relatívne rovnako by mali platiť aj rovnakú daň, je pre daňovníkov s nižšími aj vyššími príjmami spravodlivejšie. Je pravda, že podľa daňových teoretikov sú úľavy alebo daňové oslobodenia v rozpore s horizontálnou daňovou spravodlivosťou.⁶⁴ Podľa nášho názoru by však mal štát vzhľadom na svoju hospodársku a daňovú politiku v niektorých prípadoch zasiahnuť a poskytnúť určitým odvetviam ekonomiky daňové stimuly alebo daňové úľavy, ktoré by pre bežného daňovníka vyzerali ako neférové. V tomto prípade by sme napríklad uviedli pandemickú situáciu na Slovensku. Síce tvrdíme, že rovná daň, by bola pre všetkých daňovníkov na SR spravodlivejšia, podporujeme však zásahy vlády v prípade napríklad gastronómie

⁶³EURACTIV. Bulharsko má najnižšiu rovnú daň v EÚ. 2008. [online]. [cit. 26.11.2021]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/danova-politika/news/bulharsko-ma-najnizsiu-rovnu-dan-v-eu/>.

⁶⁴ ZUBAĽOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s. r. o., 2012, 77s. ISBN 978-80-8078-487-4

alebo cestovného ruchu, ktorí v tejto situácii zaznamenali o mnoho väčšie poklesy tržieb, ako napríklad predajcovia oblečenia. V tomto prípade považujeme za spravodlivé ak by vláda zakročila a poskytla najviac postihnutým oblastiam, čo najväčšie možné daňové stimuly a úľavy.

Ako si môžeme všimnúť nájsť spravodlivý daňový systém, ktorý by vyhovoval každému na zemi rovnako, je naozaj ťažké. Nemôžeme jednoznačne tvrdiť, že rovná daň by bola spravodlivá v každom štáte EÚ, lebo vidíme, že daňovníci majú rozdielnu životnú úroveň a rozdielne zvyky a tradície v každom štáte EÚ. Preto je podľa nás dôležité, tvoriť spravodlivý daňový systém v každom štáte samostatne. Napríklad v prípade Bulharska s najnižšou rovnou daňou pre FO a PO v EÚ, síce je sadzba dane spravodlivá ale neprináša svojim občanom mnoho výhod. Nižšie príjmy do štátneho rozpočtu sa negatívne podpisujú na veľmi nízkej životnej úrovni obyvateľstva a veľmi zle vyvinutej infraštruktúre. Ako sme uviedli na začiatku kapitoly rovná daň láka zahraničné investície, avšak nie v prípade ak sa v štáte nachádza slabo rozvinutá infraštruktúra.

Pozitívnym príkladom v proporcionálnom zdaňovaní sú jednoznačne Estónsko, Litva a Lotyšsko. Ako sme si mohli všimnúť v poslednom období, sú to práve tieto krajiny, ktoré získavajú mnohých zahraničných investorov. Napriek tomu, že jedným z negatívnych aspektov rovného zdaňovania je nižší príjem do štátneho rozpočtu, správnym nastavením sadzby dane sa podarilo napríklad Estónsku štátny rozpočet vyrovnať.

Nemôžeme však progresívne zdaňovanie úplne zatracovať, mnohé krajiny s progresívnym zdaňovaním, nám môžu byť príkladom v prepracovaní nezdaniteľných častiach základu dane, v daňových bonusoch, v daňových úľavách a rôznych ďalších daňových stimuloch za účelom zmiernenia daňového dopadu na nízko príjmových obyvateľov.

Mnoho autorov uvádza, že progresívne dane sú vo všetkých vyspelých krajinách tým najbežnejším spôsobom, ako si sociálny štát zabezpečuje svoje zdroje. Argument, že progresívne zdaňovanie je demotivujúce a nespravodlivé hlavne pre príjmové skupiny, nachádzajúce sa na rozhraní progresívnych pásiem, považujú za zavádzajúci. Progresívne zdaňovanie nefunguje na báze stupňovitej progresivity, teda celý príjem zdanený podľa pásma, v ktorom sa daňovník nachádza, ale funguje na báze kĺzavej progresivity, teda len tá časť príjmu, ktorá presahuje hranicu pásma, je zdaňovaná

vyššou sadzbou.⁶⁵ Z uvedeného dôvodu majú progresívne sadzby dane veľa zástancov, ktorý pri pojednávaniach o ekonomickom raste, optimálnom daňovom systéme a sociálnom aspekte zdaňovania, odkazujú predovšetkým na daňový systém v severských krajinách.

Na druhej strane faktom je, že daňové systémy severských krajín boli úspešné hlavne vtedy, keď sa výrazne orientovali na trhovú ekonomiku s nízkym daňami. Presadzovanie silného sociálneho štátu v severských krajinách spôsobilo spomalenie ekonomického rastu. Neúnosný rast daňového zaťaženia sa navyše prejavil v strate pracovnej iniciatívy a v poklese k sklonu k úsporám a úniku kapitálu do zahraničia.⁶⁶

4.2 Analýza vývoja daní z príjmov v Slovenskej republike

Po roku 1989 boli na území Československej federálnej republiky priame dane rozdelené na dve časti, na dôchodkové dane a majetkové dane. Dôchodkovú daň tvorila daň z príjmu fyzických osôb a daň z príjmu právnických osôb. Majetkové dane pozostávali z dane z pozemkov, dane zo stavieb, cestnej dane, dane z dedičstva, dane z darovania a dane z prevodu nehnuteľnosti.⁶⁷

Slovensko začalo svoj daňový systém tvoriť s pomocou dánskeho ministerstva financií už pred vznikom Slovenskej republiky v 1991. Preklopenie systému z centrálne riadeného hospodárstva bolo náročné, pričom prvotnou úlohou daňového systému účinného od 1.1. 1993 bolo hlavne zabezpečenie dostatočných príjmov štátu. Slovenská vláda mala v začiatkoch daňového systému naozaj veľa práce. Veľmi komplikovanou úlohou bolo zaškolenie daňových úradníkov, aby mohla daňová správa fungovať čo najefektívnejšie. Prínosným prvkom bol vznik Slovenskej komory daňových poradcov v roku 1992.

Dôchodkové dane obsahovali len dva druhy daní- daň z príjmu fyzických osôb a daň z príjmu právnických osôb. Daň z príjmov obyvateľstva, daň zo mzdy a daň z literárnej a umeleckej činnosti, ktoré boli používané predtým boli nahradené daňou z príjmu fyzických osôb. Pri dani z príjmu fyzických osôb bola použitá progresívne

⁶⁵ REMETA, Ján. Analytický pohľad na dane. [online]. [cit. 14.06.2022]. Dostupné na: https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/17311/55/03_Analytický_pohľad_na_dane.pdf.

⁶⁶ ĎURINOVÁ, Ivona. Daňové systémy krajín Škandinávie. In *BIATEC* : časopis Národnej Banky Slovenska. 2013. [online]. [cit. 21.06.2022]. Dostupné na: https://www.nbs.sk/img/documents/publik_nbs_fsr/biatec/rok2013/03_biatec13-2_durinova.pdf.

⁶⁷ BUJŇÁKOVÁ, Mária a kol. *Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 30s. ISBN 978-80-8152-246-8.

kľzáva sadzba dane vo výške 15% - 42%. Dôchodková daň, poľnohospodárska daň a odvod zo zisku boli nahradené daňou z príjmu právnických osôb.

Daň z príjmov právnických osôb bola zdaňovaná lineárnou 45% sadzbou dane. Zníženie počtu druhov daní malo za následok zjednodušený a zjednotený systém vyčísľovania a vyrubovania daňových povinností. Zaujímavé však je, že podnikatelia sa v začiatkoch daňového systému na Slovensku museli vzdať až spolu 60% príjmov v prospech daní. Zapríčinené to bolo 45% sadzbou dane na daň z príjmu PO a následnom zdanení podielov na zisku 15% sadzbou.⁶⁸

Od 1993 sa sadzby dane postupne znižovali ale k radikálnej zmene daňového systému prišlo až v roku 2004. V tomto roku sa zjednotila výška dane z príjmu fyzických osôb s výškou dane z príjmu právnických osôb. Diferencované sadzby dane boli nahradené jednotnou (proporcionálnou) daňou vo výške 19%. Prijatie jednotnej dane eliminovalo 21 rôznych spôsobov zdaňovania príjmov. Zároveň sa sadzba týchto daní zjednotila aj so sadzbou dane z pridanej hodnoty, tento dosiahnutý stav zvyknú ekonómovia nazývať aj „skutočnou rovnou“ daňou.

4.2.1 Zavedenie proporcionálnej dane v Slovenskej republike

Hlavným cieľom vlády Slovenskej republiky pri zavedení lineárnej dane bolo zdanenie všetkých druhov príjmov rovnako a tým doceliť maximálne spravodlivý, neutrálny, zjednodušený a účinný daňový systém.⁶⁹ Výhodou proporcionálnej sadzby dane je, že vytvára vysoko konkurenčné podnikateľské a investičné prostredie a obmedzuje deformácie trhového prostredia. Proporcionálna daň je spravodlivejšia, pretože zdaňuje všetky druhy príjmov rovnako. Slovensko touto zmenou získalo výhodu v investičnom prostredí, pričom došlo tiež k rastu ekonomiky a k rastu daňových príjmov. V súčasnosti je proporcionálna daň využívaná len pri zdanení príjmov právnických osôb.

Veľmi podobný vývoj ako na Slovensku vidíme aj Českej republike, keďže obe krajiny vychádzali zo spoločného legislatívneho základu. V Česku bolo progresívne

⁶⁸ MAREC, Rudolf. 25 rokov daňového systému SR. Slovenská komora daňových poradcov. [online]. [cit. 14.06.2022]. Dostupné na:

<https://skdp.sk/webnew/main.nsf/0/79FE0D515040F2E1C12582470036ED90>

⁶⁹ HARUMOVÁ, Anna. Analýza daňového zaťaženia po zavedení tzv. rovnej dane. In *Český finanční a účetní časopis*, 2007, roč. 2, č.2, s. 48-54. [online]. [cit. 22.06.2022]. Dostupné na: <http://cfuc.vse.cz/pdfs/cfu/2007/02/06.pdf>.

zdanenie fyzických osôb nahradené proporcionálnou daňou v roku 2007. Vládna garnitúra v Českej republike argumentovala prijatie lineárnej dane dosiahnutím vyššej spravodlivosti v zdanení príjmov. V oboch krajinách bola zavedená jednotná sadzba dane z príjmu fyzických osôb (19 % v SR, 15 % v ČR), aj keď v každej krajine sa vypočítavala z iného základu.⁷⁰ V Českej republike sa ako základ dane používala superhrubá mzda. Musíme však poukázať, že v tomto prípade išlo o porušenie princípu netto zdanenia. Od 1.1.2021 sa Česko prinavrátilo k progresívne kľzavej daňovej sadzbe, pričom ich superhrubú mzdu nahrádzajú dve sadzby dane z príjmu vo výške 15% a 23%. Veľmi zaujímavý bol aj vývoj postoja politikov ČR pri zavádzaní lineárnej sadzby dane. Najprv bolo poukazované na nespravodlivosť v zdaňovaní vysoko príjmových skupín obyvateľstva, neskôr sa prešlo k argumentu, že aj v systéme proporcionálnej dane je zachovaná progresia zdanenia.⁷¹

Napriek tomu existujú aj kritici zavedenia lineárnej dane z príjmov, ktorí argumentujú tým, že nespravodlivosť proporcionálnej dane spočíva v tom, že nadmerne zaťažuje nízko príjmové skupiny obyvateľstva a zvyšuje príjmové nerovnosti. Práve veľké príjmové nerovnosti medzi občanmi mala na zreteli vláda Roberta Fica, keď v roku 2013 lineárnu sadzbu dane znovu zmenila na progresívnu sadzbu. Musíme však zdôrazniť, že Rada pre rozpočtovú zodpovednosť v tejto súvislosti povedala, že tieto daňové opatrenia žiadne viditeľné zmeny v riešení problému príjmovej nerovnosti nepriniesli.⁷²

Sadza dane je však len jedným z mnohých faktorov ovplyvňujúcich výšku zdanenia. Výška zdanenia závisí aj od úprav základu dane, odpisov, limitov daňových výdavkov, rozsahu oslobodených príjmov, výšky nezdaniteľnej časti základu dane a ďalších. Vďaka napríklad nezdaniteľnej časti základu dane môže vláda vytvárať v zdaňovaní určité stupienky, ktoré de facto zachovávajú mieru progresivity. Napriek tomu, že mnohí ekonómovia oponujú, že uplatňovanie nezdaniteľných častí dane

⁷⁰ BEBLAVÝ, Miroslav a PROUSKOVÁ Eva. Rovná daň a zdanenie práce – česká a slovenská skúsenosť. Bratislava: Slovenská akadémia vied. 2010. [online]. [cit.20.06.2022]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/0914114808%2010%20Beblavy.pdf>.

⁷¹ FASORA, Ondřej. Fiskální iluze a daňové kánony Adama Smithe. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2009. [online]. [cit. 02.06.2022]. Dostupné na: <https://www.ekf.vsb.cz/share/static/ekf/www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/frpfi-history/cs/2009/prispevky/dokumenty/Fasora.Ondrej.pdf>.

⁷² KOLLÁROVÁ, Zuzana. Zrušenie rovnej dane prinieslo menej, ako sa očakávalo. In *TREND*. 2015. [online]. [cit. 15.06.2022]. Dostupné na: <https://www.trend.sk/financie/zrusenie-rovnej-dane-prinieslo-menej-ako-ocakavalo>.

odporuje princípu horizontálnej spravodlivosti, teda narúša rovnosť daňovníkov. Z globálneho pohľadu treba povedať, že podpora nižších príjmových skupín obyvateľstva je v zhode so spoločenskou zmluvou. Navyše daňová povinnosť takýchto daňových subjektov predstavuje pre štátny rozpočet príjem, ktorý má zanedbateľnú hodnotu.⁷³

V zmysle zachovania rovnosti daňovníkov potom neexistuje žiadna sadzba dane, ktorá by bola úplne spravodlivá, môže existovať len viac spravodlivá a menej spravodlivá sadzba dane. Zástancovia lineárnej dane tvrdia, že výhodou proporčionej sadzby dane je, že je spravodlivejšia ako progresívna sadzba. Na druhej strane zástancovia progresívnej sadzby tvrdia, že v záujme pomoci nižšej príjmovej skupiny z chudoby, by mali byť bohatšie skupiny daňových subjektov vyššou sadzbou, čo ale podľa nášho názoru spravodlivé nie je.

V priebehu rokov dochádza v daňovom systéme k rôznym zmenám preferencií oslobodení, a úľav. Niektoré oslobodenia boli viazané na konkrétnu udalosť, niektoré používame dodnes. Okrem toho, že sa po reforme zmenila progresívna sadzba dane z príjmov na lineárnu, ďalšie opatrenia reformy, ktoré boli uskutočnené sú:

- Výpočet odpočítateľných položiek u dane z príjmov FO sa začal viazať na hodnotu životného minima.
- odpočítateľná čiastka na dieťa sa zmenila na daňový bonus na dieťa
- Zaviedli sa plošné prídavky na deti
- Zaviedla sa maximálna hranica dávky sociálnej núdze.

Problémom daňového systému na Slovensku bolo aj mnoho nekonzistentných a lobistických zmien vykonávaných pod záštitou neustále sa meniacich politických garnitúr. Do roku 2018 upravovali daň z príjmov dokopy tri zákony, ktoré boli novelizované až 124 krát. V priemere to znamená 5 noviel ročne. Táto právna neistota spôsobuje problém pre daňový systém v podobe neefektívnosti a nespravodlivosti. Myslíme si, že opatrenia vlády v súvislosti uplatňovaním lineárnej dane, ktoré mali za cieľ zlepšenie výberu daní, sa ukázali ako veľmi účinné a správne. Zlepšený výber daní by sa však mal prejavovať hlavne na znížení a spravodlivejšom rozložení daňového a

⁷³ VARTAŠOVÁ, Anna. Daňová spravodlivosť ako princíp zdaňovania. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2010. [online]. [cit. 23.06.2022]. Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/333002504>.

odvodového bremena, či na reálnom zlepšovaní podnikateľského prostredia a celkovom skvalitnení života obyvateľov.⁷⁴

4.3 Implementácia poznatkov na Slovenskú republiku

Podnikanie samostatne zárobkovo činných osôb má dlhoročnú tradíciu. Ide o najpočetnejší spôsob podnikania mikro, malých a stredných podnikov. Zároveň je tiež považovaná za najjednoduchšiu formu podnikania. Môžeme povedať, že práve SZČO sú hybnou silou spoločnosti, čo sa týka ekonomických aktivít. Mikro, malé a stredné podniky predstavujú až 99,9% celkového počtu podnikateľských subjektov na SR z čoho 59% sú fyzické osoby podnikatelia. Títo podnikatelia vytvárajú približne 75% pracovných miest v ekonomike a podieľajú sa na 50% HDP.

Atraktivita tohoto druhu podnikania priamo závisí od daňovo-odvodového zaťaženia, pričom môžeme povedať, že vzhľadom na zmeny v daňovom systéme SR vykonané v posledných rokoch, popularita SZČO však klesá.

Graf č.2 Vývoj počtu SZČO v 2004-2019

Zdroj: BEBLAVÝ, Miroslav a PROUSKOVÁ Eva. Rovná daň a zdanenie práce – česká a slovenská skúsenosť.

⁷⁴ MAREC, Rudolf. 25 rokov daňového systému SR. Slovenská komora daňových poradcov. [online]. [cit. 14.06.2022]. Dostupné na: <https://skdp.sk/webnew/main.nsf/0/79FE0D515040F2E1C12582470036ED90>

Graf nám ukazuje, že v roku 2019 bolo na SR 349 000 SZČO. Oproti roku 2018 predstavoval medziročný nárast 19 000. Je jasne vidno, že najviac SZČO vzniklo počas uplatňovania lineárnej sadzby dane, pričom najzásadnejší pokles SZČO nastal medzi rokmi 2013-2015 keď počet SZČO klesol o 43 700. Tento jav súvisí so zmenou spôsobu uplatňovania paušálnych výdavkov, pretože 1.1.2013 bol zavedený strop pre maximálne paušálne výdavky vo výške 5040 eur. Zároveň si myslíme, že tak veľký pokles SZČO tiež súvisí s ukončením uplatňovania „skutočnej rovnej dane“ na Slovensku.

Problémom pri SZČO ako fyzických osobách podnikateľoch je, že mnoho krát formálne vystupujú ako živnostníci ale vykonávajú prácu, ktorá má charakteristiku závislej činnosti. Teda práca vykonávaná podľa pokynov zamestnávateľa, v mene zamestnávateľa a v pracovnom čase určenom zamestnávateľom. Pre tento problém sa zaužíval pojem *švarcsystém*. Takýto pracovný pomer nie je upravený pracovnou zmluvou ale medzi zadávateľom a živnostníkom existuje obchodný právny vzťah, ktorého účelom je daňovo odvodová optimalizácia oboch strán pomeru. Štatistický úrad SR pri výberovom zisťovaní pracovných síl, zistil na základe rozhovorov a ankiet na vzorke vyše 10 000 ľudí, že až pri 45% zo všetkých živnostníkov bez zamestnancov, vykazuje ich práca povahu závislej činnosti.⁷⁵

Pri rozhodovaní, či má daňový subjekt začať podnikáť, zvažuje väčšinou dve formy podnikania, buď podnikanie na základe živnostenského oprávnenia podľa zákona č. 455/1991 o živnostenskom podnikaní, alebo prostredníctvom obchodnej spoločnosti, väčšinou s.r.o. Obe formy prinášajú isté výhody aj isté nevýhody.

Výhody živnosti sú, že administratívna záťaž pri SZČO je pomerne nízka a proces založenia živnosti je veľmi jednoduchý. Na druhej strane administratívna záťaž pri s.r.o. je omnoho vyššia. Živnostníkovi stačí komunikovať so zdravotnou poisťovňou, sociálnou poisťovňou a daňovým úradom. Pričom obidve musia od roku 2018 povinne komunikovať s finančnou správou elektronicky. Výhodou živnosti tiež je, že jej ukončenie je administratívne malo náročné, plus je možné prerušenie. Pri s.r.o. je zrušenie administratívne o mnoho náročnejšie.

U SZČO je spracovanie účtovníctva jednoduché, môžu si ho spracovať aj svojpomocne, pretože majú povinnosť viesť len jednoduché účtovníctvo. Ak používajú inštitút 60% paušálnych výdavkov, vedú len základnú evidenciu. Na druhej strane s.r.o.

⁷⁵ SLOVAK BUSINESS AGENCY. Analýza vybraných aspektov SZČO. 2020. [online]. [cit. 22.06.2022]. Dostupné na: <http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2020/05/Anal%C3%BDza-vybran%C3%BDch-aspektov-podnikania-SZ%C4%8CO-1.pdf>.

je povinná viesť podvojnú účtovníctvo, čo predstavuje dodatočné náklady v podobe účtovnej firmy, prípadne softvéru pričom musí do detailu odkladať každý doklad. Ďalšou výhodou je že živnostník môže na podnikanie použiť bankový účet totožný so súkromným účtom.

Veľkou nevýhodou pri podnikaní na živnosť, je hlavne to, že ručia celým svojim majetkom, aj osobným, čo môže byť veľmi rizikové pri niektorých povolaniach. Tiež v prípade manželstva sa ručí spoločným majetkom oboch manželov ak nedošlo k zrušeniu bezpodielového vlastníctva manželov z dôvodu podnikania. Na druhej strane s.r.o. ručia za majetok len do výšky nesplateného vkladu. Živnosť je tiež menej dôveryhodná pri žiadosti o úver v banke.

Medzi ďalšie nevýhody živnosti zaraďujeme aj to, že živnosť musí byť vykonávaná pod vlastným menom, pričom je možné iba pridať dodatok k menu. Avšak s.r.o. si môže si vymyslieť obchodné meno a podnikáť pod ním, čo z hľadiska marketingu predstavuje výhodu pre s.r.o.

Aktuálne daňové zaťaženie SZČO je ovplyvnené daňou z príjmov 15 % pri výnosoch do 49 790 eur, inak 19 % (do 176,8 násobku životného minima) alebo 25 %. Spoločnosť s ručením obmedzením platí daň z príjmov 15% alebo 21 %, plus je Spoločník s.r.o povinný platiť z podielu na zisku daň z dividend 7 % čím v podstate dochádza k dvojitému zdaneniu. Výhodou u živnostníka je, že pri nižších príjmoch je sadzba dane nižšia, pri vyšších príjmoch je však daňové zaťaženie u živnostníkov vyššie.

Nevýhodou pri SZČO je tiež odvodové zaťaženie, ktoré je u SZČO vyššie. Prvý rok síce SZČO neplatí sociálne odvody a preddavky platí len za zdravotné odvody, v ďalších rokoch však platí odvody podľa reálneho príjmu, uvedeného v poslednom daňovom priznaní. Pri s.r.o. sa dajú odvody znížiť úplne na minimum, ak sa napríklad konateľ zamestná na osminový úväzok, jeho odvody sú minimálne, a aj po zaplatení 7% dani z dividend je čistý zisk vyšší. Na druhej strane si však živnostník môže uplatniť NČZD, čo u s.r.o. možné nie je.

4.3.1 Daňovo-odvodové zaťaženie na SR

Rozhodli sme sa, že si vytvoríme fiktívny daňový subjekt, ktorý sa rozhoduje, ktorú z právnych foriem vybrať, pre výkon svojho povolania. Náš fiktívny daňový subjekt je slobodný, bezdetný a bez úveru na bývanie. Rozhoduje sa medzi tromi možnosťami: svoje povolanie bude vykonávať na trvalý pracovný pomer, na živnosť, teda ako SZČO alebo prostredníctvom s.r.o., v ktorej bude jediným spoločníkom. Spoločné kritérium je hrubý mesačný príjem vo výške 1 500€. Cieľom porovnania, bude poukázať na rozdielne podmienky pri využití už spomínaných právnych foriem, pričom sa bližšie pozrieme hlavne na daňovo-odvodové zaťaženie naprieč týmito formami.

4.3.2 Daňovo-odvodové zaťaženie zamestnanca

Náš fiktívny daňový subjekt vykonáva svoje povolanie na trvalý pracovný pomer. Jeho zdaňovacím obdobím je kalendárny rok 2021. Celková odvodová sadzba zamestnanca predstavuje 13,4 % z hrubej mzdy, z toho 9,4 % z hrubej mzdy odvádza zamestnanec do Sociálnej poisťovne (nemocenské, starobné, invalidné a poistenie v nezamestnanosti), 4 % z hrubej mzdy odvádza na zdravotné poistenie. Odvodová sadzba zamestnávateľa je vyššia, predstavuje 35,2% z hrubej mzdy.

Daňovník vykazuje základ dane nižší ako (92,8 x životné minimum), teda je ZD nižší ako 19 936,22€. Tým pádom si daňovník môže uplatniť nezdaniteľnú časť základu dane v plnej výške. Suma NČZD na rok 2021 je 4 511,83€ čo mesačne tvorí 375,95€. Pri dani z príjmov zo závislej činnosti sa na Slovensku využíva progresívna sadzba dane. Základná sadzba je 19%, ktorá sa uplatňuje do ZD nižšieho ako 176,8 násobok ŽM, čo predstavuje sumu 37 163,36€. Časť príjmu, ktorá presiahne danú hranicu je zdaňovaná 25% sadzbou dane. Pri výpočte daňovej povinnosti použijeme 19% sadzbu dane, na koľko náš daňovník nedosiahol vyšší základ dane ako určuje zákonná hranica pre rok 2021.

Tabuľka č.2 daňovo-odvodové zaťaženie zamestnanca v roku 2021

Zamestnanec	mesačne
A) Hrubá mzda	1 500€
B) Odvody zamestnávateľa (35,2%)	528€
C) Celkové náklady práce (A+B)	2 028€
D) Odvody zamestnanca (13,4%)	201€
E) <u>Čiastkový základ dane</u> (A-D)	1 299€
F) NČZD 2021	375,95€
G) Základ dane (E-F)	923,05€
H) Preddavok na daň (19%)	175,38€
I) Čistá mzda	1 123 eur
J) Čistá mzda / cena práce (I:C)	55,4%
K) Daňová povinnosť vrátane odvodov (B+D+H)	905€
L) Náklady práce mínus čistá mzda (C-I)	905€
M) Daňový klin (L:C)	44,6%
N) Efektívna sadzba dane (D+H)/A	25%

Zdroj: Vlastné spracovanie podľa Slovak Business Agency a Inštitútu finančnej politiky

Hrubá mzda nášho zamestnanca predstavuje 1 500€. Po zaplatení daní a odvodov ostane nášmu daňovému subjektu 1 123€. To znamená, že pomer čistej mzdy a celkovej ceny práce z pohľadu zamestnávateľa predstavuje 55,4%. Nominálna sadzba dane je 19%, avšak efektívna sadzba dane zohľadňuje, aj ďalšie prvky výpočtu dane z príjmov, ktorými sú NČZD, daňový bonus a ďalšie. Efektívna sadzba nám potom hovorí o skutočnej výške daňového zaťaženia nášho daňového subjektu, teda skutočná výška dane je 25%.

4.3.3 Daňovo-odvodové zaťaženie SZČO

Živnosť bola našim fiktívnym daňovým subjektom založená 1.1.2020. Povinnosť platiť zdravotné odvody vzniká daňovému subjektu v deň začatia podnikania. Zdravotné odvody predstavujú 14% z minimálneho vymeriavacieho základu 506,50€ (7% pre osoby so zdravotným postihnutím). Minimálna mesačná výška zdravotných odvodov za rok 2020 potom predstavuje 70,91€. Výška sociálnych odvod sa odvíja od

príjmu z predchádzajúceho kalendárneho roku. V roku 2020 teda nie je povinný platiť žiadne sociálne odvody. Pre účely tohto príkladu predpokladajme, že daňový subjekt bude využívať paušálne výdavky. Od 1.1. 2020 vstúpila do platnosti novela zákona dani z príjmov, ktorá pre fyzické osoby podnikateľov a aj právnické osoby, ktorých výnosy neboli vyššie ako 100 000, určuje 15% sadzbu dane. Suma NČZD na rok 2020 je 4 414,20€ čo mesačne tvorí 367,85€.

Tabuľka č.3 daňovo-odvodové zaťaženie SZČO v roku 2020

Živnostník	Mesačne
A) Hrubé zdaniteľné príjmy	1500€
B) Daňové výdavky (60% PV)	900€
C) Odvody do ZP	70,91€
D) Odvody do SP	0€
E) Čiastkový základ dane (A-B-C-D)	529,09€
F) NČZD 2020	367,85€
G) Základ dane (E-F)	161,24€
H) Daň 15%	24,18€
I) Čistý príjem (E-H)	504,91€
J) Cena práce (B+C+D+H)	995,09€
K) Čistý príjem /cena práce (I:J)	50,70%

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Slovak Business Agency

Z dôvodu, že živnostník je povinný platiť sociálne odvody až po roku podnikania, rozhodli sme sa tiež pozrieť ako by sa nášmu fiktívnemu daňovému subjektu darilo v druhom podnikania. Jeho mesačný vymeriavací základ pre výpočet sociálneho a zdravotného poistenia v roku 2021, sa počíta ako mesačný čiastkový základ dane navýšený o odvedené poistné, následne delený koeficientom stanoveným v zákone o sociálnom poistení vo výške 1,486, predstavuje sumu 404eur (529,09€ ako mesačný ČZD 2020 + 70,91 eur ako minimálny mesačný zdravotný odvod za 2020) /1,486). Suma NČZD na rok 2021 je 4 511,83€ čo mesačne tvorí 375,95€.

Tabuľka č.4 daňovo-odvodové zaťaženie SZČO v roku 2021

Živnostník	Mesačne
A) Hrubé zdaniteľné príjmy	1500€
B) Daňové výdavky (60% PV)	900€
C) Odvody do ZP (14% * 404€)	56,56€
D) Odvody do SP (33,15 * 404€)	133,93€
E) Čiastkový základ dane (A-B-C-D)	409,51€
F) NČZD 2020	375,95€
G) Základ dane (E-F)	33,56€
H) Daň 15%	5,03€
I) Čistý príjem (E-H)	404,48€
J) Cena práce (B+C+D+H)	1 095,52 €
K) Čistý príjem /cena práce (I:J)	36%

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Slovak Business Agency

Výhodou SZČO je, že prvý rok ešte nie je povinná platiť odvody, avšak v ďalšom roku podnikania tvorí odvodové zaťaženie skoro 200€ mesačne, pričom môžeme povedať, že to je skoro na hranici minimálnych odvodov. Zároveň vidíme, že sa nám potvrdilo, že SZČO s nižším príjmom zaplatí na dani menej. Napriek tomu si myslíme, že dokopy to predstavuje dosť vysoké daňovo-odvodové zaťaženie, ktoré motivuje daňový subjekt k nepriznávaniu všetkých príjmov. Zároveň pokiaľ je SZČO šikovný a v podnikaní sa mu darí, väčšinou po roku podnikania ako SZČO zmení právnu formu a založí si s.r.o., čím sa vysokým odvodom vyhne.

4.3.4 Daňovo-odvodové zaťaženie s.r.o.

V poslednom prípade bude náš fiktívny daňový subjekt vykonávať svoje zamestnanie vo svojej s.r.o., kde je jediným spoločníkom a zároveň konateľom podľa Zmluvy o výkone funkcie konateľa, v ktorej podľa Obchodného zákonníka nemusí byť definovaná odmena. V tom prípade nebude náš daňový subjekt povinný platiť sociálne odvody. Bude musieť platiť len zdravotné odvody v minimálnej výške 76,44 za rok 2021. Rovnako ako v prípade SZČO uplatňujeme zníženú sadzbu dane 15%. Náš daňový subjekt si tiež nechá vyplatiť dividendu, ktorá zdaňovaná 7% daňou

Tabuľka č.5 daňovo-odvodové zaťaženie s.r.o. v roku 2021

S.R.O.	Mesačne
A) Minimálne zdravotné odvody spoločníka	76,44€
B) Výsledok hospodárenia pred zdanením	1 500€
C) Daň 15%	225€
D) VH po zdanení	1 275€
E) Dividenda pred zrážkou dane	1 275€
F) zrážková daň z dividend 7%	89,25€
G) Dividenda po zrážke dane	1 185,75€
H) Náklady práce (A+B+C+F)	1 890,69€
I) Čistá mzda / náklady práce (G:H)	62%

Zdroj: vlastné spracovanie podľa Slovak Business Agency

4.3.5 Porovnanie jednotlivých právnych foriem

Je ťažké rozhodnúť sa pre jednu právnu formu, každá prináša určité výhody aj nevýhody. Azda najrozšírenejšou formou práce je zamestnanie. Prináša mnoho výhod. Jedna z nich je, že zamestnanec je sociálne poistený. Pokiaľ nemôže zo zdravotných dôvodov svoju prácu vykonávať Sociálna poisťovňa mu hradí PN. Zamestnanie je väčšinou bez rizika, zamestnanec dostane mzdu každý mesiac. Naopak SZČO alebo s.r.o. je rizikovejšie. Zároveň pokiaľ SZČO nerobí, tak nezarobí, ale sociálne odvody musí platiť aj tak. Výhodou však je, že svoju činnosť môže kedykoľvek ukončiť alebo prerušiť. Pri s.r.o je však ukončenie podnikania komplikovaným procesom.

Tabuľka č.6 porovnanie daní a odvodov jednotlivých právnych foriem

	Zamestnanec	SZČO	S.R.O.
Hrubý príjem	1 500€	1 500€	1 500€
Čistý príjem	1 123€	405€	1 185€
Dane	173€	5€	314€
Odvody	729€	190€	76€
Celková cena práce	2 028€	1 095€	1 890 €

Zdroj: vlastné spracovanie

Ako môžeme vidieť vysoké daňové a odvodové zaťaženie u zamestnávateľa, ho často vedie k tomu aby zamestnancov menil za pracovníkov, ktorý sú SZČO. Môže tak ušetriť na odvodoch. Zároveň si tiež môžeme vidieť, že odvody SZČO, sú nižšie ale daň vyššia. Pri s.r.o. je nevýhoda, že spoločník zdaňuje svoje príjem dva krát. Vybrať teda jednu najvhodnejšiu formu pre každého je nemožné.

Sme toho názoru, že diferencovaná daň z príjmov spôsobuje negatívne pôsobí na trh práce. Jednak spôsobuje distorziu pri výbere dane, pretože daňové subjekty sú vedené k špekuláciám, čím porušuje princíp neutrality. Zároveň rôzne sadzby dane nie sú spravodlivé, pretože nenakladajú z každým príjmom rovnako.

Záver

Každá krajina na svete sa zaoberá hľadaním optimálneho daňového systému. Optimálny daňový systém je taký, ktorý je schopný vybrať dostatok finančných prostriedkov od svojich daňovníkov a zároveň tieto finančné zdroje rozdeliť efektívne a spravodlivo v spoločnosti. Problémom je že pojmy efektívnosti a spravodlivosti si v určitých situáciách odporujú. Podľa nášho názoru je nemožné aby sa právna úprava daňovej sústavy stala úplne spravodlivou. V tejto súvislosti sa k spravodlivosti dokážeme len viac alebo menej priblížiť. Nikdy totižto nedosiahneme taký stav, ktorý by bol spravodlivý pre všetkých jednotlivcov a zároveň pre štát. Mnohé opatrenia vlád z jedného uhľa pohľadu byť spravodlivé môžu, z iného zas nie. Spravodlivosť, teda závisí od uhľa pohľadu, ale aj od toho kto sa pozerá. Napriek tomu je v záujme vlád nájsť to najlepšie a najspravodlivejšie riešenie daňových sústav, pretože čím menej je spravodlivosť prítomná v daňových systémoch, tým je vyššia tendencia jednotlivcov vyhýbať sa svojim daňovým povinnostiam.

Zoznam použitej literatúry

BÁRÁNY, Eduard. Spravodlivosť ako vzťahový pojem. Bratislava: Ústav štátu a práva SAV. 2011. [online]. [cit. 05.06.2022]. Dostupné na:

<http://www.klemens.sav.sk/fiusav/doc/filozofia/2011/9/845-855.pdf>.

BEBLAVÝ, Miroslav a PROUSKOVÁ Eva. Rovná daň a zdanenie práce – česká a slovenská skúsenosť. Bratislava: Slovenská akadémia vied. 2010. [online]. [cit.20.06.2022]. Dostupné na:

<https://www.sav.sk/journals/uploads/0914114808%2010%20Beblavy.pdf>.

BUJŇÁKOVÁ, Mária a kol. *Dane a ich právna úprava v Slovenskej republike v kontexte daňovej politiky EÚ*. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, 2015, 408s. ISBN 978-80-8152-246-8.

BUJŇÁKOVÁ, Mária. Zásady a princípy daňového konania. Zeszyty naukowe uniwersytetu rzeszowskiego, 2016, [online]. [cit.01.06.2022]. Dostupné na internete:

<https://repozytorium.ur.edu.pl/bitstream/handle/item/2167/1%20buj%C5%88%C3%A1kov%C3%A1-z%C3%A1sady.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.

BURÁK, Emil. Daňová politika a daňová ilúzia. In *Daňové centrum*. 2013. [online]. [cit. 09.06.2022]. Dostupné na: https://www.danovecentrum.sk/aktuality/danova-politika-a-danova-iluzia_.htm.

ČAPLANOVÁ, Anetta. Princípy efektívneho daňového systému je potrebné rešpektovať aj v postpandemickom období. 2021. [online]. [cit.10.06.2022]. Dostupné na: <https://www.rrz.sk/principy-efektivneho-danoveho-systemu-je-potrebne-respektovat-aj-v-postpandemickom-obdobi/>.

ĎURINOVÁ, Ivona. Daňové systémy krajín Škandinávie. In *BIATEC* : časopis Národnej Banky Slovenska. 2013. [online]. [cit. 21.06.2022]. Dostupné na: https://www.nbs.sk/_img/documents/_publik_nbs_fsr/biatec/rok2013/03_biatec13-2_durinova.pdf.

EPERCENTO. Rovná vs. progresívna daň. článok. 2020. [online]. [cit.10.06.2022]. Dostupné na: <https://epercento.sk/blog/clanok/rovna-vs-progresivna-dan>.

EURACTIV. Bulharsko má najnižšiu rovnú daň v EÚ. 2008. [online]. [cit. 26.11.2021]. Dostupné na internete: <https://euractiv.sk/section/danova-politika/news/bulharsko-ma-najnizsiu-rovnu-dan-v-eu/>.

EUROEKONÓM. Daňová teória. článok. 2019. [online]. [cit. 25.11.2021]. Dostupné na: <https://www.euroekonom.sk/danova-teoria/>.

FASORA, Ondřej. Fiskální iluze a daňové kánony Adama Smithe. Ostrava: VŠB-TU Ostrava, 2009. [online]. [cit. 02.06.2022]. Dostupné na: <https://www.ekf.vsb.cz/share/static/ekf/www.ekf.vsb.cz/export/sites/ekf/frpfi-history/cs/2009/prispevky/dokumenty/Fasora.Ondrej.pdf>.

HAPL, Dominik. Vráti sa na Slovensko rovná daň?. Financial report. časopis. 2020. [online]. [cit. 16.06.2022]. Dostupné na: <https://www.finreport.sk/ekonomika/vrati-sa-na-slovensko-rovna-dan/>.

HARUMOVÁ, Anna. Analýza daňového zaťaženia po zavedení tzv. rovnej dane. In *Český finanční a účetní časopis*, 2007, roč. 2, č.2, s. 48-54. [online]. [cit. 22.06.2022]. Dostupné na: <http://cfuc.vse.cz/pdfs/cfu/2007/02/06.pdf>.

HOLKOVÁ, Vierošlava a VESELKOVÁ Alexandra. *Mikroekonómia*. Bratislava: Wolters Kluwer ČR, a.s., 2020, 392s. ISBN 978-80-7598-890-4.

HOLLÄNDER, Pavel. Problém spravodlivosti: Pezinok, Justičná akadémia SR. 2012. [online]. [cit. 06.06.2022]. Dostupné na: https://ja-sr.sk/files/Problem_spravodlivosti.pdf.

KOLLÁROVÁ, Zuzana. Zrušenie rovnej dane prinieslo menej, ako sa očakávalo. In *TREND*. 2015. [online]. [cit. 15.06.2022]. Dostupné na: <https://www.trend.sk/financie/zrusenie-rovnej-dane-prinieslo-menej-ako-ocakavalo>.

LISÝ, Ján a kol. *Ekonómia*. Bratislava: Wolters Kluwer, 2016, 624s. ISBN-978-80-75552-275-7.

MAREC, Rudolf. 25 rokov daňového systému SR. Slovenská komora daňových poradcov. [online]. [cit. 14.06.2022]. Dostupné na: <https://skdp.sk/webnew/main.nsf/0/79FE0D515040F2E1C12582470036ED90>

MIHÓKOVÁ, Lucia. Kvalita daňového systému v koncepte systémovej krízy. *Derivat: vedecký časopis*. 2012. [online]. [cit. 15.06.2022]. Dostupné na: http://www.derivat.sk/files/casopis%202012/2012_Okt_Mihokova_1.Kvalita%20danov.syst.pdf.

MURÁNSKY, Martin. Utilitarizmus v kontexte aplikovanej etiky. Bratislava: Pedagogická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave. [online]. [cit. 08.06.2022]. Dostupné na: <https://revue.vsdanubius.sk/sites/default/files/MURANSKY%CC%81%20M.%20-%20UTILITARIZMIS%20VKONTEXTE%20APLIKOVANEJ%20ETIKY.PDF>.

NÁLEZ ÚSTAVNÍHO SOUDU ČESKÉ REPUBLIKY, 1994. Pl. ÚS 36/93. [online]. [cit. 07.06.2022]. Dostupné na: <http://nalus.usoud.cz/Search/GetText.aspx?sz=pl-36-93>.

REMETA, Ján. Analytický pohľad na dane. [online]. [cit. 14.06.2022]. Dostupné na: https://www.mfsr.sk/files/archiv/priloha-stranky/17311/55/03_Analytický_pohľad_na_dane.pdf.

ROVENSKÁ, Denisa. Historické a teoretické východiská spravodlivosti. *PROHUMAN: vedecko-odborný interdisciplinárny recenzovaný časopis*, 2015. [online]. [cit. 05.06.2022]. Dostupné na: <https://www.prohuman.sk/psychologia/historicke-a-teoreticke-vychodiska-spravodlivosti>.

SCHULTZOVÁ, Anna a kol. *Daňovníctvo, daňová teória a politika I*. Bratislava: Wolters Kluwer ČR a.s., 2018, 360s. ISBN-978-80-7598-107-3.

SLOVAK BUSINESS AGENCY. Analýza vybraných aspektov SZČO. 2020. [online]. [cit. 22.06.2022]. Dostupné na: <http://monitoringmsp.sk/wp-content/uploads/2020/05/Anal%C3%BDza-vybran%C3%BDch-aspektov-podnikania-SZ%C4%8CO-1.pdf>.

SLOV-LEX. 1976 Vyhláška ministra zahraničných vecí o Medzinárodnom pakte o občianskych a politických právach – 120/1976 Zb. [online]. [cit. 02.06.2022]. Dostupné na: <https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/1976/120/>.

SLOV-LEX. 2022. Zákon o správe daní (daňový poriadok) – Zákon č. 563/2009 Z. z. [online]. [cit. 01.06.2022]. Dostupné na: [ps://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2009/563/](https://www.slov-lex.sk/pravne-predpisy/SK/ZZ/2009/563/).

SPODNIAK, Stanislav. Utilitarizmus ako praktická voľba s empirickou podporou v etike Joshuu Greena – kritická reflexia. Banská Bystrica: Filozofická fakulta Mateja Bela, 2021. [online]. [cit. 07.06.2022]. Dostupné na: <https://www.sav.sk/journals/uploads/070114322021.76.6.5.pdf>.

ÚSTAVNÍ SOUD ČESKÉ REPUBLIKY, 1995. Pl. ÚS 4/95. [online]. [cit. 07.06.2022]. Dostupné na: <https://iudictum.cz/182037/pl-us-4-95>.

VARTAŠOVÁ, Anna. Daňová spravodlivosť ako princíp zdaňovania. Košice: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. 2010. [online]. [cit. 23.06.2022]. Dostupné na: <https://www.researchgate.net/publication/333002504>.

ZUBALOVÁ, Alena a kol. *Daňové teórie a ich využitie v praxi, daňová teória a politika II*. Bratislava: Iura Edition, spol. s r. o., 2012, 200s. ISBN 978-80-8078-487-4.

ZUBALOVÁ, Alena. Opodstatnenie zdanenia pri spravodlivom rozdeľovaní vytvorenej hodnoty z pohľadu Davida Ricarda. *FINANČNÉ TRHY*: vedecký časopis [online]. Bratislava: Derivat 2019. ISSN 1336-5711. Dostupné na: http://www.derivat.sk/files/2019%20financne%20trhy/FT_2_2019_Zubalova_%20Spravodlivos.pdf.